

GRADSKA BIBLIOTEKA
SUBOTICA

VÁROSHÁZA

725

VÁROSHÁZA

SZABADKA

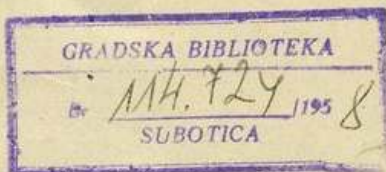
1912

FELAVATÁSÁNAK ÜNNEPÉRE

GRADSKA BIBLIOTEKA
SUBOTICA

SZERKESZTETTE ÉS KIADJA

BRAUN HENRIK

NAGYVÁRAD

SAS EDE NYOMDA- ÉS UJSÁGVÁLLALATA

1912

A FÉNYKÉPFELVÉTELEK
VAJDA SÁNDOR SZABADKAI
FÉNYKÉPÉSZ MŰTERMÉBEN
∴ KÉSZÜLTEK ∴

III 112

A KLISÉKET KÖNIG ÉS TÁRSA
(BUDAPEST, WESSELÉNYI-
UTCA 54.) PHOTOCINKO-
GRAPHIAI MŰINTÉZETE
∴ KÉSZITETTE ∴

GRADSKA BIBLIOTEKA
SUBOTICA

VÁROSHÁZAVATÁS

Írta: LÁNYI GÉZA VIKTOR

abadka szépet álmódott. Mint az ezeregyéj meséinek szerencsés királya, kinek szolgálatkész óriások lesik óhaját: egy este lefeküdt és reggelre kelve csak kitekintett az ablakon és — uramfia! — ott látott egy tündérszép, kacsalábon forgó palotát, égbeszökő tornyával, száz szobájával, kilencszázkilencvenkilenc ablakával.

Ez az éjszaka jó egynéhány évig eltartott és ezalatt nem szunnyadt a szabadkai glóbus. De a csoda ezzel aligha kisebb. Mert ime álmom vált valóra, százezernyi ember kollektív fantáziájának tündérvirágai kövesedtek meg egy ócska, düledező granárium helyén, művészszerű óriások szilárd anyagból építették meg képzeletünk légi várát és fölékesítették, kicifrázták, ahogy szívünknek kedves.

Az ámuló meglepetés káprázata elröppent. Álmaink palotáját megszoktuk már az apróbb szabadkai házak között, mintha mindig itt lett volna, mintha közülök nőtt volna ki.

Megszoktuk és megszerettük. Belekapcsolódott már a szabadkai élet vérkeringésébe ez a ház. Folyosóin régóta polgárok nyüzsögnek, szobáiban tisztviselők dolgoznak, földszintjén adásvétel folyik, munka ég, élet liheg minden zugában.

A mai diszes avatás csak ünnepélyes szentesítése a már megkötött, századokra szóló frigynek.

*

Az új városház homokból fog épülni, de nem homokon. Szabadka történelme föl kell, hogy jegyezze Biró Károly polgármesternek ezt a nagy perspektivákat nyitó mondását. Ő, aki a szabadkai termőföld soha nem sejtett jövedelmi aknáiból bányászta ki annak idején a városházalap-ot, az építés biztos anyagi bázisát, — joggal irhatná egész közéleti működésének zászlajára a jeligét: homokból, de nem homokon. Benne megvan a bátorság: semmiből teremteni s a bölcsesség: semmit sem kockáztatni. Épen ezért az az ember ő, akire az új, a fejlődő Szabadkának szüksége van: Szabadka államférfia.

Megérdemelte a sorstól azt a szép tisztességet, hogy az új, hatalmas székház létesülése az ő nevével, az ő egyéniségével forrjon össze.

Megérdemelte volna még valaki, aki már nem érhetette meg, hogy tető alatt lássa a nagy művet. Boldogult Bezéredy Istvánra gondolunk és gondolatunk kegyelettel, lábujjhegyen közeledik a bezárt kripta ajtajához. Ők ketten Biró Károlylyal, mennyit

tervezgették, építgették gondolatban az eljövendő palotát! És ki volt boldogabb nálánál, mikor az ő elnöklete alatt a szép tervezést határozattá emelte a törvényhatóság?

Ő távozott, de aki helyébe jött, dr. P u r g l y Sándor, Szabadka népszerű és mindenek szeretetében élő főispánja, elődjétől nemcsak a diszes hivatalt örökölte, de a lelkes, odaadó szeretetet is a város és a városháza ügyei iránt. Kiváló kultur-érzékével és művészetszeretetével mindenütt ott volt, ahol előbbre vihette az építés ügyét. Segített elsimitani az ellentéteket, amik itt-ott felmerültek és éber érdeklődéssel kísérte az építkezés minden mozzanatát, az alapkőtől a zárkőig. Aranybetűs diszhely jár ki nevének az emlékezés márványtábláján.

*

Név . . . Ki beszél nevekről, mikor monumentális épületekről van szó. Minden századik ember tud tán Ybl-ről, a Várpalota, az Opera megteremtőjéről; ezer közül egy ha hallott Pollákról, ki a Nemzeti Muzeumot alkotta. És ki ismeri a kölni dóm mesterét? Senki, tán még a lexikon se. Az emberek hálátlanok. Az életük kiegészítőjévé válik egy-egy kőépítmény, de elfelejtik azt, aki szive vérével keverte a vakolatot. Mikor ezen a helyen leírjuk K o m o r Marcell és J a k a b Dezső neveit, él bennünk a remény, hogy Szabadka új nemzedéke már művész-jóltevőinek megbecsülésére nevelődik. Az ő európai tudásuk, az ő szinmagyar érzésük tükröződik a kötömegek pompás arányain, az ornamentelek nemes, magyaros vonalain. S hogy a székház annyira izig-vérig s z a b a d k a i-nak sikerült, abban sok része van olyan közülünk való emberek közreműködésének, aminő V á l i Gyula, az építés hivatalos ellenőre, meg N a g y Ferenc és K l a d e k Lukács, kik közösen vállalták az építés keresztülvitelét. Áldás lesz munkáján a sok-sok szabadkai és nem-szabadkai iparosnak is, kik mind mesterségbeli tudásuk legjavát adták oda a nagy cél érdekében. És örökre szent minden nyoma annak a rengeteg kérges tenyérnek, amely Szabadka tündéralmának megvalósításán veritékezett.

*

Áll tehát a mesék palotája, a munka palotája. S az ünnepi krónikásnak akaratlanul is eszébe ötlük most az a kifogás, ami a tervezetés idején merült fel, hogy a milliókat emésztő diszes épület fölösleges fényűzés. Lukszuscikk.

Nem tudom, érveltek-e azzal a nagy mű előkészítői, amit most mondani akarok, de bátran és azt hiszem, hatásosan érvelhettek volna: Az új, a tündöklő, a nagy városházára szükség van, mert arra hivatott, hogy megteremtse a szabadkai lokálpatriotizmust.

Nem kicsiség az! Lám, az Alföld másik nagy metropolisát: Kecskemétet, mi tette nagygyá? Az, hogy van a világon — Nagyőrös. És a helyi hazafiság hatalmas, ösztönző energiakovásza, mintha idáig hiányzott volna Szabadka élestárából. Miért? Igaz, nem volt mivel dicsekednünk. Mert azzal csak nem csábíthattuk az idegeneket, hogy gyertek, nekünk van a legrozogább vasuti állomásunk. Vagy: állj meg vándor, itt hálnak meg a legtöbben tudóvészben. Mert ebben a kettőben tartjuk a rekordot. (Adja isten, hogy ne soká!) Egyébként nem vagyunk a szóbanális értelmében érdekes város. Szabadkának nincs parádés történelmi multja. Falai közt nem születtek országgraszoló nagy emberek. Ami itt tradíció akad, az csupa negativum. És ez talán oda vezethető vissza, hogy Szabadka még nemrég falu volt és ezen néhai való jó Mária Terézia királyasszony uralkodói kegye és a s z a b a d királyi epitheton sem sokat változtatott. Lakói a tanyán, a szálláson éltek igazi életüket. Ha télre be kellett huzódniok valahová, ahhoz elég jó volt akármilyen odu is.

Dr PURGLY SÁNDOR
Szabadka sz. kir. város főispánja

Dr BIRÓ KÁROLY
Szabadka sz. kir. város polgármestere

A piactéren emelkedő hatalmas palota megadta végre Szabadkának a város jellegét. Ugyis, mint disz, ugyis, mint nevezetesség, központja lesz a Szabadkához fűződő köztudatnak. Méltán hivatkozhatunk rá, mint unikumra, mint kulturképességünknek, jövőbe vetett bizodal munknak saját erőnkéből emelt monumentumára.

*

Hogy Szabadka épen mostanában lép a városiasságnak ebbe a stádiumába, az, szerény véleményem szerint, az idők jele. A faluból lett városok korát éljük. Falu alatt értem egyszersmind a műhelyt, a gyártelepet, a bolthelyiséget is, szóval mindama emberlakta helyeket, melyeknek mivolta ellentétben áll a — kaszárnyával. A középkori városok várakból, kaszárnyákból lettek, más szóval elkerített helyekből, ahol verekedésre alkalmas emberanyag oltalomra lelt. A kaszárnyatípusú városok ma történelmi emlékek. Helyükbe a falutípusúak léptek, az intellektuális és ipari harc színterei, az emberi szabad fejlődés fészkei. Ráműtathatnánk Newyork, Sanfrancisco, Berlin példájára, de minek, mikor itt van a legklasszikusabb példa: országunk fővárosa. Valamikor Buda volt az ország szive, fellegvára birtokától az ország uralma függött. Ma csendes, muzeális fészek, egy szép emlék, mely már a múlté. Vele szemközt terjeszkedik az eleven, a modern Pest, mely ötven év előtt falu volt, ma pedig közel egy millió magyar lakja.

Szabadka is faluváros, vagyis modern város, a jövő városa. Ez a karaktere valahogy benne van a levegőjében, de aki nem érezné, annak szemlélhetővé teszi az ifju székház. Azok, akik ihletett szívvel kitervezték, bár világos tudatuk szerint csak egy artisztikus problémát oldottak meg, de valójában, öntudatlanul, megéreztek és belevitték művükbe Szabadka és a szabadkai élet stílusát.

Hő vágyunk, hogy mire a vadonutuj, ragyogó falakból műemlék leszen, a szabadkai homokban rejlő életcsirák egészséges, hatalmas, virágzó és gyümölcsöző kulturává lombosodjanak.

Tervezte Komor és Jakob

Felírás a vestibülben

Festette Kurbel József

GRADSKA BIBLIOTEKA
SUBOTICA

HOGYAN ÉPÜLT A SZABADKAI VÁROSHÁZA?

ki részletesen, adatról-adatra meg akarja ismerni az új városház keletkezésének történetét: négy súlyos iratcsomót kell átlapoznia. 1906. március 22-éig tekintenek vissza az akták, addig a fontos közgyűlésig, mely a városi hivatalok égetővé vált elhelyezési kérdésének megoldását határozta el. De tévedés volna azt hinni, hogy ezt a törvényhatósági statutumot megelőzőleg semmi sem történt a városháza ügyében. Sok szóbeszéd, latolgatás, mozgolódás és agitálás esett a lakosság között, amíg a lappangó közvélemény megállapodott abban, hogy a régi, tisztes székház, a maga disztelen és roskadozó falaival csákány alá való, a rohamosan fejlődő város közigazgatásának méltó hajlékot kell immár teremteni.

A régi városháza! . . . Be kell hunynunk a szemünket és el kell vonatkoztatni magunkat a körülöttünk élő jelentől, hogy visszaidézhessük emlékünkebe a kimúlt ódon, egyemeletes épület képét. Ott állt a piac közepén, — mely akkor még tényleg piac volt, nem pedig szép, virágos park, mint ma, — szürkén, kopáran. Toldozott-foldozott zsindefedele alig állta az időjárás viszontagságait. Ablakai törtek, pókhálósak, folyosói szűkek és sötétek, helyiségei célszerűtlenek voltak. A hivatalok egy része a város különböző részein szétszórva volt kénytelen meghúzódni már évtizedek óta, mert az anyaépületben nem volt elegendő hely.

Bizony senki sem sajnálta a tisztességben megöszült vén kőrakást, mikor arról volt szó, hogy átépítsék, vagy újat emeljenek helyébe. Ami főképp annak tudható be, hogy az épület mint régiség, mint műemlék sem érdemelt kiméletet, amennyiben nélkülözött minden építészeti és ornamentális szépséget, tehát az esztétikai szempontok is inkább ellene, mint mellette szólottak. Ugyanaz mondható a szomszédos régi gimnáziumról is, melyet évek óta a városháza pótlására használtak és a könnyebb megközelítés céljából emeleti összekötő folyosóval, az úgynevezett s ó h a j o k h i d j á v a l kapcsolták egybe a főépülettel.

Hogy eleinte mégis csak kiépítésre gondoltak, vagyis arra, hogy a két régi épületet meghagyják és második emelet ráhuzásával oldják meg a helykérdést, annak első sorban pénzügyi, taktikai okai voltak. Tudni kell ugyanis, hogy a szabadkai törvényhatósági bizottság többsége nagyrészt földmivelő, falusi gondolkodású emberekből állván, nehezen kapható újabb adóterheléssel járó áldozatokra. Dr. Biró

Károly polgármester, mielőtt a városházépítés eszméjét nyilvánosan fölvetette volna, számolt ezzel a körülménnyel és egy lépést sem tett, amíg a dolgot anyagilag a legteljesebben elő nem készítette.

Szerencsés körülmények is jártak a polgármester kezére, de bizonyos, hogy a városházépítési alap megteremtése az ő személyes éleslátásának és pénzügyi zsenialitásának köszönhető első sorban. Mert — legszerényebb számítás mellett is — legalább másfélmillióról volt szó, amit a pótdó emelkedése nélkül (tehát ugyyszólván a semmiből) kellett előteremteni.

Tudvalevő, hogy Szabadka határa óriási területet zár körül, nagyobb, jóegynéhány magyar vármegye területénél. Ennek a területnek egyrésze szántóföld és szőlőültetvény, más része legelő. Szabadka város tulajdonában az elmúlt évtized beálltáig hatalmas homokterületek voltak, amelyeken gyér giz-gaznál egyéb alig nőtt. Közlegelőnek használta a város a homokot, de ez a különben is harmadrangu legelő a várostól és a tanyáktól távol esvén, évtizedeken keresztül alig jövedelmezett annyit, amennyi a főtartási és adminisztrációs költségeket fedezhette volna.

Ezekre a homokterületekre alapította Biró Károly nagyszabású terveit. Meggyőződött arról, hogy ezek a földek, amíg a város tulajdonában vannak, jóformán semmi hasznot nem hajthatnak. Megkezdte tehát a homokföldek eladását.

1905 augusztus 31-én tartott közgyűlésében határozta el a városi törvényhatóság, hogy Falsőtavankuton és Csikerián homokföldeket ad el és az eladási árból Városházépítési alap-ot létesít. Már ugyanazon év október 16—26. és november 14. és 15-ik napjain megtörténtek az első árverések, eladtak 421 láncot, több mint félmillió koronáért. Az első vevők voltak Priszlinger Menyhért, Mészáros Péter és Allmann Ádám.

A polgármester intenciói szerint több rátára összesen mintegy kétezer hold földet parcelláztak és ezzel egy sereg parasztexisztencia jutott földhöz. Aki tudja azt, mily nagy jelentősége van Magyarországon a kisbirtokos osztály gyarapodásának, az át fogja látni a polgármester homokpolitikájának szociális jelentőségét. És a pusztá, semmit sem jövedelmező homokterületeken ma termékeny agrikultúra virágzik. Gyönyörű szántóföldek, remek szőlőültetvények keletkeztek a szorgalmas ásó-kapa nyomán. A népesség jóléte és gazdagodása dicséri legszebben Biró Károly nagystilű gondolatát.

És ami fő, meg lett a városház-alap. A homokföldek eladási árát Biró Károly indítványára középítési célokra rendelte félre tenni a törvényhatóság. Ebből az eladási árból, utólagosan hozzácsatolt összegekkel együtt, ki telt nemcsak a városház, hanem Palics-fürdő építési alapja is. Sőt ujabban együtt van a vízvezetékek és csatornázás létesítésére szükséges pénzalaphoz is több mint két millió.

Amit itt elmondottunk, az kétségtelenül egyik legfényesebb fejezete az új városház keletkezésének, de Szabadka egész újabbkori történetének is.

Biró Károly tehát kész budget-vel állott a közgyűlés elé, mikor nevezetes indítványát előterjesztette és így sikerült minden ellenmondást lefegyvereznie. A közgyűlés egyelőre — mint már mondtuk — csak kiépítés mellett döntött. De a továbbiak folyamán csakhamar megvalósult az az eszme, hogy a pályázatra alternatív terveket kívánjon a városházépítés intézésére alakult bizottság.

Szeptember első hetében tették közzhírré a pályázatot a részletes tervező-programmal együtt. Ujlesztendőre tüzték ki a beküldés határidejét. Ez idő alatt megalkult a zsüri, melynek elnöke a polgármester lett, tagjai pedig az építőbizottságból:

Frankl István, Váli Gyula, Szutrély Gyula, dr. Dembitz Lajos, dr. Purgly Sándor és Varga Károly lettek. Meghívták azonkívül a zsüribe a fővárosi szakértők közül Pecz Sámuel műépítészt és Schulek János műegyetemi segédtanárt. Ez a meghívás egy kis vitát vont maga után a Magyar Mérnök és Építész Egylet, meg a város közt. Az egylet ugyanis sértve érezte jogait az által, hogy Szabadka város nem az ő választására bizta a zsüri egyik szakértőjének kiküldését. Kölcsönös kimagyarázkodás után az incidens elsimult.

A határidő lejártáig tíz pályaterv érkezett be. A pályázók egyik része csak a teljes újjáépítésre vonatkozó terveket készítette el. Bár a pályázat alternatív volt, addigra megérlelődött az az elhatározás, hogy a régi épületek kiképzését elejtik és teljesen új városházát fognak emelni. Így történt, hogy a zsüri jelentése csakis a teljes tervekkel foglalkozott. A tíz pályamű közül hat került érdemleges összehasonlítás alá. Ezek közül is legjobbnak és kivitelre alkalmasnak találta a zsüri Komor Marcell és Jakab Dezső műépítészek Torony alatt jellegű tervét. Második díjra a Bálint—Jámbor-féle tervet ajánlotta, harmadikra pedig Reichl A. Ferenc szabadkai építőművész kompozícióját. Ezenkívül három más tervet megvételre ajánlott a bíráló-bizottság.

A január 31-én tartott közgyűlés egyhangulag tette magáévá a pályabírók ítéletét. Ezen a gyűlésen hangzott el Biró Károly nevezetes beszámolója a hatóság négyesztendő sáfárkodásáról, melyben többek közt a városházépítési alap megteremtéséről is részletesen szólt. Homokból fog épülni a városháza — mondta a polgármester — de nem homokon. A hasznavehetetlen s eddig mit sem jövedelmezett homokföldek kövekké alakulnak át, hogy időtlen időig hirdessék Szabadka nagyságát és népének jólétét.

Miután így az építés ügye dülőre jutott, új fontos kérdések toltak előtérbe. Az új városház fölépítése és elhelyezése ugyanis az egész környező területnek nagyszabású rendezését vonta maga után.

Tudvalevő, hogy az ilyen műveleteknél kisajátítási eljárások el nem kerülhetők, ami legtöbbször torzsalkodással és versengéssel jár a ház- és telektulajdonosok körében. Erre gondolt Schmausz Endre, Szabadka egykori főispánja, ki az első tervezetések idején az építést úgy akarta megoldani, hogy a meglévő városház restauráltassék és a mögötte levő szabálytalan tér területét fölhasználva, új szárnyal bővítették. Azonban az esztétikai és városrendezési szempontok a főtér uraló szabályos négyszögű alakra utaltak. De pénzügyi okok is. Mert azok, kiknek elméjében a megoldásra jutott koncepció fölmerült, eleve tisztában voltak afelől, hogy a városház földszintjét üzlethelyiségek számára kell kiadni. A rentabilitás érdeke mellett a székház központi helyzete is így követelte. A szabadkai városháza természetszerűleg a szabadkai élet gyújtópontja kell, hogy legyen *intra muros et extra*. Különben igazán csak: lukszus-cikk.

A térrendezés nyomán tehát egy sor régi épület esett áldozatul a mérnöki szeksztánsnak; következtek a kisajátítások. Május 26. az erről intézkedő közgyűlés dátuma, december 6. a jóváhagyó miniszteri rendeleté.

Az elfogadott tervek ezalatt érdekes és lényeges átalakuláson mentek át. A tervezők ugyanis eredetileg barokk stílusban képezték ki a főhomlokzatot. Történelmi gondolat vezette őket ebben. Szabadka — Mária Terézia városa. A nagy királyné törődött először a Bácska hatalmas parasztfélszékével, ő tette szabad királyi várossá és azzal, hogy saját nevével diszította (németül ma is: Mariatheresiopolis),

mintegy védnökévé lett. Az ő korában pedig a pompázó, szónokias barokk volt uralkodó az építészetben, sőt a barokk ráült Európa egész szellemi világára. Ez a hisztorikus vonatkozás tehát indokoltta tette volna az eredeti barokk kiképzést.

A további megbeszélések az építőbizottság és a tervező közt azonban arra az eredményre vezettek, hogy a városházát magyar stilben kell megépíteni.

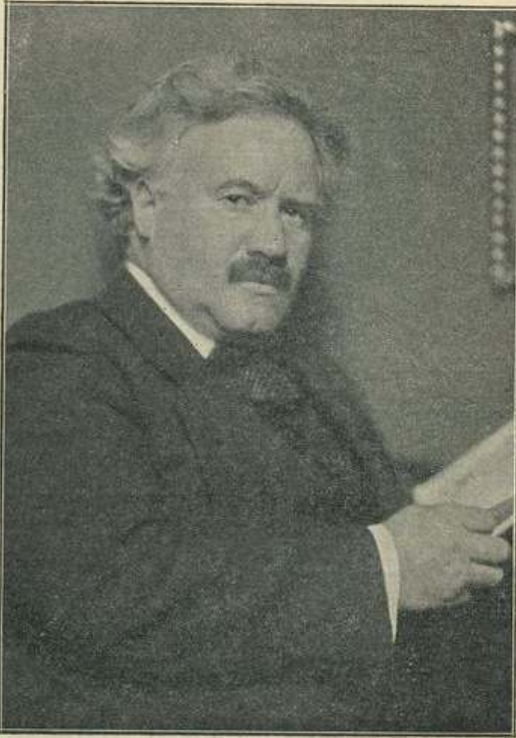
Hogy mi a magyar építéstílus? Erre ma még kevesen tudnak megfelelni. Tulajdonképpen most van alakulóban. Az iparművészet, székely és más népies motívumok föl kutatásával és értékesítésével en miniature már eljutott a magyar architektúra formáihoz. A modern magyar építészek (kiknek szellemi vezére az ősz Lechner Ödön), arra törekszenek, hogy ezekben a formákban megleljék és kifejlesszék a monumentalitás rejtett csiráit. A lázas keresés aránylag rövid idő alatt eléggé tisztult eredményekhez vezetett. Mindenesetre áll a fővárosban és a vidéken egy csapat magán- és középület, melyek a külföld esztétikusai szemében is a speciális magyar építészeti formanyelv, a faji művészet megnyilatkozásait jelentik.

Ezen alkotások jórésze fűződik a szabadkai városház építőinek, Komor Marcellnek és Jakab Dezsőnek nevéhez. Ezen a helyen megragadjuk az alkalmat, hogv erről a két művésztől, mint a mai Szabadka épülésének, szépülésének tevékeny részeseinek életrajzot adjunk.

Komor Marcell, született 1868. november 7-én Budapesten. Apja Budapesten hittanár volt. Reáliskolai tanulmányai után a Kiss József Műegyetemen 1891-ben nyerte oklevelét. Mint kezdő építész nyerte el a Mérnök és Építész Egylet Ybl érmét. Ismételten tett külföldi tanulmány utakat. 1896-ban építette pályanyertes terve alapján a Szentesi szállót és vigadót színházteremmel, mint Csiglei Győző, Hauszmann Alajos tanároknál s főleg és leg hosszasabban Lechner Ödön építőművész műtermében működött. 1897-ben társult Jakab Dezsővel és azóta állandóan együtt dolgoznak.

Jakab Dezső, szül. 1864. nov. 4-én, Réven, Biharvármegyében. Atyja kereskedő volt. Nagyváradon végezte a reáliskolát, s a Műegyetemet Budapesten, azután több éven át különféle irodákban működött, Korb és Giergl, Pecz Sámuel, Lechner Ödön, majd a földművelésügyi miniszterium millenáris kiállítási osztályának műszaki vezetője volt, később a M. Á. V. szolgálatában töltött hosszabb időt. Mintegy nyolc évi ilyen gyakorlat után Komor Marcellel egyesülve önálló tervezési irodát nyitottak és ebben az időben tervezték közösen a szabadkai zsinagógát, nagyváradi Fekete-Sas vigadót, Pozsony Városi Vigadót, marosvásárhelyi városházát, marosvásárhelyi megyeházát, a marosvásárhelyi kulturpalotát, a marosvásárhelyi és

dévai színházat, a Budapesti Népoperát, a budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztár székházát és számos bérpalotát, a szabadkai városházát és a palicsi vigadót, a budapesti Park- és Liget-szanatóriumokat. A Magyar Mérnök és Építész Egylet nagy aranyérmét színház tervével nyerte el és állami ösztöndíjat kapott külföldi utazásra ebből kifolyólag, ugyancsak elnyerte a Magyar Mérnök és Építész Egylet ezüst érmét is. Komor Marcellel egyetemlegesen mintegy 50 pályadíjat nyertek és valósították meg terveiket. Utazásai kiterjedtek Németországra, Olaszországra, Franciaországra, Hollandia, Belgiumra, Angliára. Majd a klasszikus dolgok tanulmányozására, majd a modern építkezésre fordította idejét és többször bejárván a fentieket, hazahozta azokat az eszméket, amelyeket itthon megvalósítani szeretett volna. Önálló működésének első objektumai Szabadkán vannak: dr Gergely Mihály és Kunetz Ignác háza. Családi körülményei folytán is, amennyiben feleségül vette Szabadka egyik patricius családjának leányát, Taussig Irént, meleg szeretet is fűzte a városhoz. A véletlenek akaratának lehet tekinteni azt is, hogy bár a véderő törvény alapján Nagyváradon szolgálta önkéntesi évét, amikor később a honvédséghez helyezték át, mint honvéd tartalékos tisztet a szabadkai honvéd gyalogezredhez osztotta be a miniszterium, mintegy kijelölvén második hazájának e várost. Szabadkán közösen építették

JAKAB DEZSŐ

KOMOR MARCELL

GRADSKA BIBLIOTEKA
SUBOTICA

VÁLI GYULA

vallásos érzésükből eredőleg az első magyar zsidó templomot, tervezték humánus érzéseik szimbolumaként a szabadkőműves páholy templomát, de felkereste őket a pol-

gárság is, amikor megbízták a Szabadkavidéki Bank és Délvidéki Bank palotáinak építésével.

*

A két kiváló műépítész tehát arra az elhatározásra jutott, hogy a magyar építészeti törekvéseknek érvényt szereznek a szabadkai új városházán. December 12-én Jakab Dezső az építő bizottság ülésén beszámolt a fordulatról és előadása tüzes apológia volt a magyar architektura mellett. Bemutatta a változott költségvetést is, melyben lényeges csökkenést jelentett a költséges barokk homlokzatról a sima falfelületekre való áttérés.

Az esztendő utolsó napján a város közgyűlése egyhangú határozattal elfogadta a körülbelül másfélmillió költséget. Ugyanekkor tüzték ki a pályázatot a régi épületek lebontására.

A közgyűlésen elfogadott építési terveknek azonban még át kellett esniük a minisztérium központi retortáján. 1908 március 28-án érkezett le a miniszteri rendelet, mely a városház-tervet nem hagyta jóvá és az országos középítési tanács, mint hivatalos szakértői tanács véleménye alapján több rendbeli változtatást követelt.

Elteltek attól, hogy e változtatások közt számos olyan természetű volt, aminek kívánása csak a helyi viszonyok hiányos ismeretéből folyhatott: nevezetesen ez a szakvélemény, mert az akadémikus irány és a magyar építőművészeti forradalom összecsapását jelentette. A középítési tanács jelentésében ugyanis föltűnően előtérbe jutott a tervek magyar stílusának elítélő kritikája.

Az építő-bizottság referátum végezt a szokott módon egyrészt a tervezőknek, másrészt a város építésének adta ki a miniszteri rendeletet. Mindkét fél hosszú memorandumban felelt. Komor és Jakab önérzetesen utasították vissza a felülről jött kritikát és csupán néhány kisebb jelentőségű változtatásban nyugodtak meg.

De, hogy a tervek mégis diadalmaskodtak, abban oroszánrésze volt Váli Gyula építésznek, mint helyi szakértőnek, aki a meggyőződés erejével és bátorságával szállt sikra a város által jónak ítélt tervekért. Itt az alkalom, hogy az ő kiváló és mindnyájunknak kedves egyéniségével foglalkozzunk.

Az új városháza gyönyörű épületét Szabadka város közönségének áldozatkészsége teremtette meg. Az, hogy ez az áldozatkészség életre kelt, Bíró Károly polgármester érdeme, a gyönyörű tervek Komor Marcell és Jakab Dezső művészi ihletének eredménye és hogy a tervek testet öltöttek, az épület egész kivitele a vállalkozók és művészek munkáját dicséri, az építkezés lelke Szabadka város építész, *Váli Gyula* volt. Életrajzot adjunk róla, vagy jellemezzük-e e kiváló embert, akihez Szabadkán mindenkit a szeretet szállai fűznek? Váli Gyula egyénisége benne van ez ő csodásan tiszta kék szemében. Mennyi szeretetet, mennyi megértést fejez ki e kék szem s Váli Gyula egész élete igazolása annak, hogy az ő szívében minde-

nekét átfogó szeretet él s bizonyára nagy része volt neki abban, hogy az új városházán mindenki olyan buzgalommal s olyan lelkesedéssel dolgozott, mintha mindenkit hevített volna az, hogy évszázadokra szóló művészi alkotásban vesz részt. Váli Gyula hivatalosan csak ellenőrző volt az építkezésnél, Szabadka törvényhatóságának a bizalmi megbízottja, de valójában sokkal több volt. Az ő lelkében benne élt ez a gyönyörű palota, amikor még az első ásonyomok hirdették, hogy valami készül, az alkotó művész érzékével értette át, hogy mit akarnak a tervezők, s a maga nagy tudásával, műértésével iparkodott, hogy a tervező művészi akarata testet öltson. Ennek a hatalmas épületnek minden köve az ő szeme láttára emelkedett,

az építés négy éve alatt a napnak, sőt gyakran az éjszakának is igen sok óráját az állványokon, a köpiramisok között töltötte, nemcsak ellenőrzött, hanem buzgalmával nagyon segített az alkotásban is a városházán dol-

gozó minden egyes iparos, minden munkás tudja, Szabadka közönsége pedig méltányolja, amit Váli Gyula az új városháza építése körül tett.

*

Nem soká kellett várni, hogy a félreértések elsimuljanak. Biró polgármester személyesen járt Budapesten, érintkezett a hivatalos körökkel és a kölcsönös informálódás végre is megértést teremtett és az apróbb módosítások megejtése után most már a jóváhagyás biztos reményével lehetett fölküldeni a terveket.

Ezek után a városház ügye rohamléptekkel haladt előre. Csak a fontosabb dátumokat jegyezzük föl.

1908. április 29-én a régi városház építő anyagát előzetes árlejtés útján Nagy Ferenc építési vállalkozónak adják el.

Junius 6-án utolsó tanácsülés a régi városházán. A polgármester szép szavakkal búcsúztatja el az ódon épületet, azután átadja Nagy Ferenc vállalkozónak lebontás végett.

Junius 10-én megtalálják a régi városháza zárókövét. Egy nyitott bádogszekrény kerül fölszínre, szétporló, olvashatatlan irásokkal és néhány régi pénzdarabbal.

Julius 9-én lejár az építésre kiírt pályázat. Legolcsóbb ajánlattevők: Nagy Ferenc és Kladek Lukács szabadkai vállalkozók és ennél fogva szeptember 15-én az építő-bizottság az építést a helybeli cégnek ítéli oda.

Ezzel az adattal két névhez érkeztünk el, melyeknél újból meg kell állanunk. Szabadka fejlődő iparának e két kimagasló reprezentására ki kell, hogy terjeszkedjünk.

Ha nemcsak a háborúnak, hanem a munkának is vannak Napoleonjai, akkor Nagy Ferenc megérdemli a munka Napoleonja nevének. A kis korzikai tűzér karrierje hasonlatos csak ahhoz a karrierhez, amit Nagy Ferenc itt a szemünk előtt megfutott. Tizenöt év előtt még alig volt több, mint egyszerű építő munkás (igaz, hogy első a munkában) s ma egész Délmagyarország legnagyobb stílusú építési vállalkozója s ha majd néhány évtized múlva megírják az új Szabadka történetét, abban konstatálni kell, hogy ami művészi épület az utóbbi években emelkedett, az Nagy Ferenc vállalkozói tudását és lelkiismeretességét dicséri. Ha Napoleonról feljegyezték az életrajz írói, hogy harminc órát tudott egyfolytában lovon tölteni, Nagy Ferencről meg konstatálni lehet, hogy harminc órát tudott dolgozni, olyan csodálatos munkabírásu ember. Ma is olyan, mint a jó muzsikus, aki nem sokat kritizál, hanem kivészi a rosszul dolgozó munkás kezéből a malteros kanalat, s maga mutatja meg, hogy mint kell csinálni valamit. Jól is működik keze alatt a banda, van is összhang, élvezetes is a munkájuk. Nagy Ferenc munka közben szerezte meg a magasabb képesítést, 25

éves korában munkája mellett időt szakított magának a tanulásra, elvégezte a közművesmesteri szaktanfolyamot. 1895-ben még segéd, a következő évben már a magura. Ezután számos építkezést vállal. 1900-ban társul Kladek Lukáccsal a zsidó templom építésére. Ettől fogva többnyire közösen vállalnak tervkiviteleteket. Ujabban évente pár heti pihenőt tart, ami külföldi tanulmányutakra használ föl. Mostanában vagyonának nagy részét bérházakba fektette. A Szegedi-úton kertvárosrész megteremtésén fáradozik.

Nagy Ferenc és Kladek Lukács a két ellenkező véglet. Talán az ellentétek vonzódásának törvényénél fogva találkoztak is. Mindkettő egyformán puritán, egyformán lelkiismeretes, de Nagy Ferenc a jószívűség, Kladek Lukács az okos szigorúság. Kladek alkudozik az alvállalkozókkal, ő bírálja felül a munkálatokat, szigorú pedantériával ellenőrizz minden munkást, megköveteli a munkát mindenkitől, de viszont hajnaltól-napestig talpon van ő is. Kiváló vállalkozói képességek egyesültek benne. A tudásán és munkabírásuán kívül tud imponálóan erélyes lenni, fegyelmet tart, rendet teremt s pedan-

tériához szoktat. Az új városháza építésénél mindezek az előnyös kvalitásai kiválóan érvényesültek, ő volt a vállalkozás kereskedelmi és pénzügyi vezetője.

Kladek Lukács régi mestere már az építkezésnek. Középiskolákat végezvén, az építő ipariskolában szerzett oklevelet. 1898-ban, (26 éves korában) már önálló vállalkozó. Nagy Ferencsel közösen építették — mint

fenntebb említettük is — a zsidó templomot, közös munkájuk azonfelül több városi iskola, óvoda és tanyai iskola stb. Önálló vállalata a gyermekmenhely, a kórház személyzeti osztálya és az államvasutak több felvételi épülete stb. Jelenleg ugyancsak Komor és Jakab tervei alapján, a Délvidéki Bank Kossuth-utcai mór stíli palotáját építi.

*

A lebontás és építkezés ideje alatt gondoskodni kellett a városi hivatalok elhelyezéséről. A polgármester előrelátása ezen szükséglet fölött sem siklott el. Már a tervezések kezdő stádiumában vette a felépítés előtt álló Damjanich-utcai polgári fiúiskolát ideiglenes városházába céljaira. Sőt az iskolaépület lebontásánál már eleve ez a célzat érvényesült. A nagy osztálytermeket apróbb helyiségekre osztották. (Mikor a házból megint iskola lett, az ideiglenes közfalak természetesen eltűntek.)

A régi épület átadásának napján ebbe az ideiglenes városházába vonult a hivatalok egy része. Itt ülésezett ezentul a tanács, itt helyezték el a polgármesteri hivatalt is. Amely hivatalok nem fértek el, azokat elszórtan szállásolták el városi és magánépületekben. A közgyűléseket az interregnum alatt a Pest-szálló nagytermében tartották, ugyanott béreltek helyiséget a főispáni hivatal számára is.

1908 őszén megindult az építkezési munka a régi bagolyvár hült helyén. Szeptember utolsó napjait hivatalos műszaki eljárások foglalták le: az építési telek kijelölése, benivellálása stb. Október első hetében dolgozni kezdett az ásó, megkezdték az alapozást. A szorgos munkát rövid időre megszakítja egy ünnepi aktus: az alapkövetétele. Azontul is beáll elvéve egy-egy nap szünet: naptári ünnep, erős fagy stb. következtében. Karácsonytól egész a következő 1909. év március 8-áig hosszabb pauza. Ettől fogva az építési napló fokozatosan nagyobbodó üzemet regisztrál. Március 10-én még csak 5 kőműves és 20 napszámos dolgozik; 23-án már 50 kőműves, 40 földmunkás, 110 napszámos, 16 kiskorú munkás dolgozát ellenőrzi 3 felügyelő. Juliusban pedig 4 felügyelő, 78 kőműves, 10 ács, 169 napszámos, 28 leány, 26 állványozó, 14 habarcskavaró, fuvarozó stb. vesz részt az építkezésben.

Ezentul nő a városháza. Mink, idegenek az építkezésekből eleinte csak egy hosszú palánkkerítést láttunk, amely mögé tilos a bemenet. Majd egyre sűrűdnek az állványok, egy-egy kész falrész kimagaslik a káoszból, már-már kezd fogalmunk lenni az épület formáiról és méreteiről és — alig vesszük magunkat észre: a főbb részek tető alatt vannak. A munka hétköznapjait bearanyozza a bokréta-ünnep. Aztán el kezd magasodni a karcsu torony. A Bácska Solness — mesterei rakják sorra a téglát. Mire a toronyra 100 méter magasságra fölkerül a kereszt, ragyogása a hetedik határba ellátszik.

Végre áll a ház és áll a torony, kirajzolódnak a tető színes csempediszei, benn a falak közt szorgalmasan folyik a diszítés és berendezés és lassanként a hivatalok beszállingóznak ideiglenes hajlékaikból, elfoglalják az üzletbérlok is helyiségeiket, megnyílik a sarkon a pompás kávéház: a városháza szinte észrevétlenül besurran a szabadkai életbe. Akartuk — meglett.

A városházépítés története a felavató ünnepséggel befejeződik, de a városház története csak ezzel kezdődik. És ez a történet egy lesz a Szabadka ujkori történetével.

A pompás, mintegy óriási új, büszke torony, fölfelé mutat: Exelsior! Szabadka népe értsen róla.

GRADSKA BIBLIOTEKA
SUBOTICA

A TERVEZŐK A VÁROSHÁZARÓL

Elmondta: JAKAB DEZSŐ

Árosalapító Mária Teréziának stílusát akartuk visszaadni abban a pályatervünkben, mellyel az első díjat nyertük és ki is vívtuk vele a zsúrok és a város vezetőségének tetszését. Abból indultunk ki, hogy Szabadka városát Mária Terézia nevére neveztek el és az ő korában a barokk stílus volt az uralkodó.

De a megvalósítás idejében a magyar építészek között már kialakult az a vélemény, hogy bünt követ el az az építész, aki nem korának megfelelő stílusban tervez, amiként terveztek minden időben élő építészek. Ennek a mozgalomnak a legnagyobb magyar építőművész: Lechner Ödön adott lökést.

Lechner Ödön kora ifjúságától kezdve célul tűzte ki azt, hogy a magyar nemzet diszitő elemeit, amelyeknek forrása a népvándorlás előtti és a magyar fajnak ősi kincse, ezt a tőzsgyökeres ornamentikát fogja alapul venni. Felhasználja a nyugati műveltebb országok szerkezeti stílusát és azt a magyaros diszitő elemekkel fogja nemzetivé tenni. Berlinben elvégezte iskoláit, mintegy 24 éves korában hazajött Magyarországra. Nagy talentuma és geniális lelke nem elégedett meg az itt látottakkal. Felbuzdult a budapesti Vigadó tervezőjének, Fessler Frigyesnek eszméjétől, aki a magyar stílust először hangoztatta és aki a magyaros ornamentikát keleti mór és török ornamentikával keverte össze. Ennek építőművészeti sikereit látván, tanulmányozta Lechner is a magyar diszitő motívumokat. Kiment Franciaországba és beállott olyan építészhez, aki kastélyokat restaurált. Azért, hogy belemélyedjen a francia különböző korok stílusába és elveszén azt, minő okok idézték elő az egyes királyok alatti stílusváltozásokat, hasonló alapokon kutassa a magyar stílus multját, esetleg megvesse jövőjének alapját. Még nem volt 30 éves, amikor végleg hazajött. Első művei francia izűek. De a kecskeméti városháza, az Opera előtti M. Á. V. nyugdíjháza már egy-egy magyaros ornamentikát, vagy ehhez hasonló irányítást mutat; határozottan lép fel törekvése a magyar iparművészeti palota épületén. Ezzel megtette a magyar építőművészet legfontosabb és legjelentékenyebb lépését. Innen indul ki a magyar építőművészet és a magyar iparművészet egész műve. Ennek tökéletesítésére dolgoztatta a magyar iparosokat és megmutatta az irányt, amelyen haladniuk kell. Későbbi műveiben, mint a Földtani intézet és postatakarékpénztár palotáján a magyar stílus olyan ábécéjét mutatja be, amelynek betűi már szavakká, mondatokká fűzhetők. Azt lehet róla állítani, hogy miként Kazinczy Ferenc nyelvújításában meg-

teremtette az új magyar nyelvet, úgy Lechner Ödön utóbbi palotáival a magyar stílust immár elvitázhatatlanul megalkotta. Olyan műveket létesített, amelyeknek architektonikus elemei sehol a világon, máshol mint nálunk, fel nem lelhetők.

Mestere franciává akarta tenni, francia leányt akart hozzá feleségül adni; kinevezte a Credit Lyonnais építészévé, azzal aposztrofálván őt: Uram maradjon Franciaországban, mert ön Franciaország legnagyobb ifjú építésze. Lechner nem engedett a ragyogó jövő csábításainak, hazajött, hogy Magyarországon Széchenyi, Petőfi, Jókai, Munkácsi, Szinnyei mellé, a legnagyobb magyar alkotógéniuszok sorába lépjen.

Lechner Ödön időközben egész sereg ifjú építész nevelt irodájában, akik örömmel csatlakoztak az ő megkezdett irányához.

Jómagunk szintén az ő növendékei vagyunk. A magyar műegyetem elvégzése után, bár eleinte különböző irodákban dolgoztunk, lelkesedésünk Lechner Ödön iskolája iránt összehozott és közösen dolgozunk. Magyar építőművészek akartunk maradni és, ha kellett, erőszakkal is ráoktrojáltuk megrendelőinkre ennek az irányzatnak követését. Pályázatainkon kénytelenek voltunk akárhányszor a közkivátnak engedve, más stílusban bemutatni ideánkat, de a kivitel előtt nagy küzdelmek árán is, sokszor veszélyeztetve a megbízást, kieroszakoltuk azt, hogy a megbízók fogadják el újabb propozíciónkat.

Igy volt Szabadkán is. A városháza barokk stílusát megváltoztattuk és első ideánkat, hogy Mária Terézia korát örökítsük meg, elejtettük, abból indulva ki, hogy a barokk stílus gyöngyeit már annál inkább nem tudnók utólni, vagy azokat fejleszteni, mert hiányzanak azok a mesteremberek, akik együttérezve a tervezővel, ilyen stílusú munkálatok végrehajtására alkalmasak lennének. Másrészt hazafias érzésünk diktálta, hogy a tulipán jegyében a magyarság harcosainak álljunk be. Azonfelül kedvelt mesterünk iránt érzett hálánk is kötelezett, hogy kitartsunk az ő irányja mellett.

Már előzetesen a szabadkai zsinagógát magyaros stílusban terveztük és építettük fel, tehát tulajdonképpen csak folytattuk megkezdett munkájukat. A város iparosait már akkor hozzászoktattuk, kioktattuk a nehéz és szokatlan magyaros formák kialakításához, tanítottuk őket, hogyan kell a vasat, a fát, festést, a kőfaragást akként csinálni, hogy felismerhető legyen bennök a székely és kalotaszegi magyar ornamentika eredete. Igyekeztünk a különben paraszti és naiv formákat szalonképessé tenni, vagyis olyanná, hogy uriember az ő megszokott régi formáikhoz hasonlóan jól érezzék magukat ezeknek láttára. Ne olvashassák rá a fokosizű és subaszagu jelzőket.

Nehezen ment a megalkotás. Sokan voltak az újítás ellenzői. Mindenki a régi megszokott és kényelmes barokk után vágyódott. Erős küzdelemmel kellett a harcot megvívni a város fölött örködő kormányzattal, mely nem bizott abban, hogy a két és fél milliós városháza sikerül ennyi újítás dacára is. Már-már kényszeríteni akartak minket, hogy vonjuk vissza terveinket, amikor dr. Biró Károly polgármester tanácsért Marosvásárhely polgármesteréhez dr. Bernády Györgyhöz fordult, akiről tudta, hogy hasonló helyzetben volt, amikor a marosvásárhelyi városházát építettük. Az ő megnyugtató soraira válaszolt a szabadkai polgármester a kereskedelmi miniszteriumnak oly értelemben, hogy a városházát magyar stílusban fogja felépíttetni. Bizik a megbízott építészek művészi erejében, miután a marosvásárhelyi magyar stílusú városháza szintén hasonló küzdelmek után épült fel és hogy kész lett, ellenségei egyszerűen elhallgattak a vádakkal.

Az iparosok örültek, hogy ők is fejlődhetnek és egyszersmind fejleszthetik azt a stílust, amelyet már szeretettel karoltak fel. De örültünk mi is, hogy szabadon szöhetjük építészeti gondolatainkat és Szabadka városában a magyarságnak olyan jelképét állíthatjuk fel, amelyben évszázadok múlva, mint a mi korunk szülöttjében fognak a város lakói gyönyörködni.

Higyjétek el, politikailag többet jelent egy ilyen maradandó épület, mint az idők változásainak alávett miniszteri rendeletek egész sorozata. Minden külső kényszer nélkül, minden drákói rendelet mellőzésével fogják majd a nemzetiségi lakók a magyar nyelvet elismerni, látva a magyar formák, a magyar stílus fölényét. Lassanként megismerik e formákat, magukba szívják, tudni fogják, hogy van egy hatalmas magyar nemzet, amely alkotni tud és követni fogják, mint követtük mi is a nyugat művészetét. Sok ilyen épület jobban bizonyítja az uralkodó magyar faj létezését, mint az a magyar címer, amelyet nemzetiségek hivatalos postaházaira, vagy bíróságaira ráragasztanak. Nem gyorsan hat ez az épület koloszsus, de annál mélyebben szánt az ember lelkében és nemzedékről-nemzedékre fogják tisztelni benne a magyarság elpusztíthatatlan színbólmát. Ez a gyűlhelye a lakosságnak, itt végzi el összes állampolgár teendőit. Ha minden pillanatban azt látja, azt érzi, hogy magyar házban van, jobban ismerni és tisztelni fogja a magyar igazságosztó erejét. Az alföld legmagasabb pontja a városház tornyának csúcsa. Messze látszó aranyos keresztje mintegy centrumát mutatja az itt lakó intelligens népnek.

A városháza nemcsak művészeti objektum, de közszükségletet kielégítő épület is egyben. Álbüszkeség sokszor vezeti a városok vezetőségét akkor, amikor a városházát díszépületnek szánja és idegenkedik attól, hogy a városháza jövedelmet is hozzon. A régi városokban a forgalom központja volt a városház, ott folyt le a kereskedelem és minden közéleti ténykedés. A régi lipcsei városház is és sok más német városé, köröskörül volt véve boltokkal. München városa is így építette fel új székházát. A szabadkai városháza is a város kellős közepén, legjelentékenyebb terén épült fel. Régi székháza is a kereskedelem központja volt, életerős forgalom helye, bűn lett volna egy holt épülettel e teret a forgalomból kivonni. Helyes gondolkodás irányította tehát a város vezetőségét, amikor a földszintet üzletnek, kávéháznak stb.-nek engedte át és az emeletre szánta a hivatalokat.

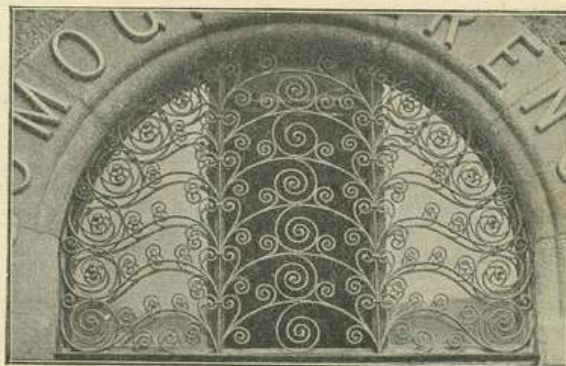
A monumentális és díszes helyiségek az épület közepén vannak, jobbról balra a város főispánjának és polgármesterének hivatalos szobái. A hatalmas tornyok alatt a tanácsstermek, mintegy jelképezvén a város erejét. Az épület külső tagozása elárulja e termek elhelyezését, az erkélyek az előkelőbb helyiségeket, mint a már említettekén kívül az anyakönyvvezetőséget és eskető helyiséget díszítik. Az iktató-hivatal a félmeleltre, az adóhivatal és pénztár az I. emeletre került. Az adóhelyiségek óriási méretűek, ezer embert képesek egyszerre befogadni. Az adózó polgár minden ügyét egy összefüggő teremsorozatban, a váróteremből intézheti el. A leggyakrabban felkeresett hivatalok közvetlenül a lépcsőházak mellett vannak. A rendőrség külön lépcsőházzal, elzárhatóan minden más hivataltól, a II. és III. emeletre került. A börtönök a IV. emeletre, oda, ahol már senki nem érintkezik a foglyokkal és ahol azok nincsenek kitéve annak, hogy emeleteken átmenőleg őket bárki is gunyolhassa, hogy bántalmazhassa. Egészséges, tiszta levegőjü zárkájukban a higiénikus követelmények a lehető legjobban vannak kielégítve. A magas torony tűzoltó őrhely és óra-torony céljaira szolgál. A tanyák messze láthatják a 90 m. magasságban külön villamos lámpákkal világított órákat és negyedórákat. Ez az óra, mint egy fénytávíró, kapcsolja össze a perifériákat az anyavárossal.

A városházát központi fűtéssel, villany- és gázvilágítással szerelték fel. Szobái nagyok, világosak és a zárt folyosók útján minden hivatal könnyen elérhető. A terv annyira egyszerű, mindenki által megérthető volt már a pályázat alkalmával is, hogy az alaprajz után угyszólván teljesen változatlanul vitetett keresztül az építkezés megvalósítása. A külső, valamint a belső kiképzés, kezdve a legaprólékosabb résztől, egészen a hatalmas végződéséig, egységes, magyaros ornamentikával van gazdagon diszítve. A faragott kőarkádok, a sulyos kovácsolt vaskapuk, a nagyterem szobrászmunkái, a folyosók és más helyiségek festései, a lámpák, majolika burkolatok, ezin csempék, mind, megannyi magyar diszítő elemből, modernül átdolgozva az anyag rendeltetésének megfelelően jelennek meg a szemlélő előtt.

Zsolnay Miklós ismert majolika gyára, a Szabadkai Márványipar kőfaragó munkái, Pukkel Pál és Krompecher Sámuel lakatosok, Sipos Károly, Sefcsik Sándor, Hoffmann Mihály özvegye asztalosok fafaragásaikkal és burkolataikkal, Hahn J. és testvére szobrászok, Gerstenbrein Tamás kőfaragó, Kurbel József szobafestő, mind-megannyi iparos munkáikat az iparművészet pompás alkotásaiként mutatták be.

Róth Miksa üvegfestő nagy művészettel megfestett ablakai a nagyteremnek, valamint a magyar iparművészetnek mindenkor diszei lesznek. Olyan alkotások ezek, melyek szinezésük, rajzbeli kivitelük révén párjukat ritkítják. Mindenki azon volt, hogy a városháza szép legyen, hogy a reá fordított anyagi áldozatokért a város maradandó becsü munkát kapjon és a városnak olyant nyujtsanak, amelyért érdemes lesz az idegennek odautazni és a magyar alkotásban gyönyörködni. Minden kéz serényen dolgozott, Nagy Ferenc és Kladek Lukács építési vállalkozók gondos vezetése mellett Váli Gyula városi építész lelke egész melegével segített nekünk, a tervező építészeknek, hogy a mű akként létesüljön, miként a város vezetősége akkor képzelte el, amikor bizalmával minket megtisztelt.

Nyugodt lelkiismerettel, emelt fővel adjuk át művünket a közhasználatnak, az eljövendő nemzedékeknek!

Ablakrács

VÁROSHÁZÉPÍTŐ IPAROSOK ÉS GYÁROSOK

Alig van város, amely beavatlanak oly keveset árulna el a maga igazi mivoltából, mint Szabadka. Aki idegen itt jár, az az álmos róna impresszióját viszi magával, tamburaszót hall a korcsmákból, cigányzenét a kávéházakból, nehézmozgású, szinte apatikus embereket lát állongani a főtéren, akik nyilván semmit sem csinálnak. Mintha semmi más dolga, semmi ambíciója nem volna Szabadka természetűl gazdag népének, mint várni a pompás termő földből a csőstől dülő áldást.

Pedig nem így van a dolog. Közelebbről kell megismerni a szabadkai életet, hogy a népesség igazi, belső természetét lássa az ember. Ez a látszatra tunya faj japán szívósságot és jenki ötletességet rejteget magában. Azaz hogy nem is rejtegeti. Csak alkalom kell, hogy megnyilatkozzék vállalkozó kedve, üzleti élelmessége, amit mindig a szoliditás és tisztesség szelleme kontrollál benne. Erős gyakorlati érzék a legfőbb erőssége a szabadkai polgárságnak. És ezt talán a város fiatal multja teszi. Itt nincsenek bemohosodott agyvelők, nincsenek magántudósok. Nincs az a dilettáns szellemi álkultúra, ami a magyar kisvárosnak tipikus rekvizituma. Akinek művészi mondani, alkotnivalója van, az az országos szellemi versenyben hoz dicsőséget a szabadkai névnek. Itthon ellenben a nagy bankokban kérges kezű földmivéseket látni a napibiztosi asztalnál, iparosaink külföldi tanulmányutra járnak és talán nem véletlen, Szabadkán előbb szerepelt üzleti cégtáblán a dr, mint Budapesten.

Szabadka a selfmade-man-ek hazája. Alább ismertetni fogjuk egy csapat iparos- és kereskedő-cég curriculum vitaejét. Közös vonás a legtöbbszörénél, hogy egy-két évtizede krajcár nélkül kezdték. Ma mind jól szituált, verseny- és exportképes üzletemberek, kik gyermekeiknek kulturnevelést adhatnak.

Hogy Szabadkán az iparos- és kereskedő-osztály mégsem jut a közélet terén az őt megillető szerephez és sulyhoz, az igazán nem rajta mulik. Oka ennek az ország általános mezőgazdasági jellege és Budapest egészségtelen centralizáló tendenciája. De ami van, az biztos alapon áll és erősen fejlődik. Hogy ez a fejlődés az utóbbi pár évben micsoda lendületet vett, azt mutatja az az egyszerű statisztikai adat, hogy míg 1907-ben Szabadkán összesen 6600 ipari és kereskedelmi munkás

dolgozott, ma ez a szám 13.100-ra szökkent, tehát megkétszereződött. És ennek a munkásságnak évi kereseti átlaga 1500 korona, ami nem marad mögötte a budapesti átlagnak.

Kétségtelen, hogy ennek a föllendülésnek előidézésében lényeges szerepe volt a város nagy építési és más vállalatainak, különösképen a városházépítésnek. Ez az óriási vállalkozói feladat szabadkai emberek kezébe jutott és egy sereg szabadkai iparost állított csatasorba. És itt tünt ki a szabadkai iparosságnak sok mesterségbeli jelességén kívül legfőbb erénye: pontossága és megbízhatósága. Egyetlen konfliktus az általános vállalkozó és a részletmunkálatok teljesítői közt elő nem fordult.

A városház előcsarnokában emléktábla hirdeti azok neveit, akik ipari munkálataikkal az építésben közreműködtek. A név azonban csak név és mi kötelességünknek tartjuk, hogy tartalmat és jelentőséget adjunk e neveknek azzal, hogy megmutatjuk a mögöttük lévő dolgos embereket.

Az általános vállalkozókról, Nagy Ferencről és Kladek Lukácsról albumunk más helyén esett szó. Az ő közvetlen szerepük a tervek kivételében az alapkötől a tető alá hozatalig terjedt, ők végezték a munka öregjét. Lássuk, kik és hogyan szepítették a nyers kőtömkeleget, amig olyanná lett, aminő.

Fontos jelentőségre jut a városház orno-mentikáján a faragott terméskő. E nemes, monumentális anyag szépen érvényesül a homlokzat diszítésein, ahol mélyített faragású kivitelben székely kapufáktól inspirált motívumokkal alkalmazták a tervezők. Ugyancsak az erkélyeken és loggiákon. Ezeket a munkálatokat, valamint az árkádok sima, gömbölyű faragásait és a főlépcső gyönyörű márvány munkáit Löwy Mór vezette, kőfaragó és márványipar részvénytársaság szállította. Ugyaninnen került ki az épületben fölhasznált összes burkoló- és épület-márvány is.

Löwy Mór 4 középiskola elvégzése után 1883-ban kőfaragó-tanonc lett, 1894-ben mint kész kőfaragó-mester önállósította magát. Tudását, tapasztalatait évenkénti külföldi utjain gyarapította. Cége 1906-ban 100,000 korona tőkével részvénytársasággá alakult át és mint ilyen, az ország legnagyobb ilyenfajta vállalatává fejlődött. 200 korona névértékű részvényeinek mai belértéke 340 korona. Nagy külföldi export egész Ausztria területére, Törökországba és más Balkánállamokba. Fióktelepek: Nagybecskerek, Ujvidék és kisebb lerakatok. Modern motorgépekkel, 100—120 főnyi munkaerővel dolgozik.

Az asztalos-munkák három iparos műhelyéből kerültek ki. Sefcsics Lajos és Sipos Károly végezték az épület-asztalos munkáknak zömét. A Hoffmann Mihály özvegye cég adta a műasztalos szakmába

vágó faragásokat: a díszterem, a tanács és közigazgatási bizottság termének egész berendezését, a nagy elnöki korosszékek remekbe készült darabjait.

Sefcsics Lajos Szabadkán született, itt is tanult, később mint fiatal segéd Thék Endre budapesti gyárában működött. Önálló 1890 óta. 2 éve gépekkel, 8—10 segéddel, 3—4 inassal dolgozik. Nagyobb munkák: Osztrák-Magyar bank és tanítónőképződe építkezésén. Első jelentősebb vállalkozása a közórházban. Sefcsics több mint 10 év óta ipartestületi vál. tag. Másfél évvel ezelőtt Szabadka 1300 iparosa az ipartestületi székbe ültette.

Sipos Károly műhelye 23 éve áll fenn saját zentai-uti házában. Géperőre berendezett üzeme van, 16—20 segédet tart. Butoraktár saját házában. Nagyobb vállalkozások: Roznovszky-palota, Ille-i főhadnagy háza, Erdődi állomás. A butoripari kiállításon aranyérmét nyert. Üzletét minden tőke nélkül kezdte.

A Hoffmann Mihály özvegye cég 1876 óta áll fenn. Teljesen modern elvek szerint vezetett butorgyár. A cég beltagja, Hoffmann Sándor fiatal, de nagy képzettségű műiparos. Külföldön iparművészeti iskolákban szerzett oklevelet és bőséges tapasztalatokat. Nagyobb munkákat vállalt a cég Szabadkán kívül: Temesvár, Zombor, Baja, Sopron és Márosvásárhely városokban.

Gyönyörűek a városház diszlakatos munkái. Így az óriás vaskapuk az elülső és hátsó homlokzaton, valamint a diszlépcsőház félemeleti fordulójánál. Az itt-ott alkalmazott apró rácsablakok, a boltajtók rácsdiszei, a gázlámpavasok, a zászlórudtartók stb. mind iparművészeti érdekességgel bírnak. A lakatosmunka nagyobb részét: P u k k e l Pál, a kisebb részét K r o m p e c h e r Sámuel készítette.

P u k k e l Pál (V. Bajai-ut) műhelye, (mely a legszebben berendezett lakatosműhely Szabadkán) 20 éve áll fenn saját házában. 14 segéd, 13 tanuló. Nevezetesebb munkái: a Ferencrendiek temploma és több emeletes magánház. A városház építés ideje alatt 7 nagyobb és több kisebb ház lakatosmunkáit végezte.

K r o m p e c h e r Sámuel 1905-ben nyitotta meg V. Lehel-utca 281/a. alatt műhelyét. Szepesmegyei származású iparos. A Raichl-palotában kandallókat készített, vörösréz dombormunkával. Kiállításban takarék-tűzhelyekkel és művészi képrámákkal szerepelt. 6 segédet és 2 inast tart. Csak 38 éves korába sikerült magát önállósítani, addig Szegeden nagyobb műhelyekben munkavezető volt.

A tetőzet cserépfedését és a nagy szakértelmet igénylő majolikafedést H o r v á t h Sándor végezte.

H o r v á t h Sándor Pozsonyból jött Szabadkára 1895-ben, mint segéd, 1900-ban lett önálló. Ő az első cserépfedő Szabadkán. Azóta keletkezett cégeket tanítványai alapították. Inas korában az 1885-iki kiállítás majolika fedésein dolgozott, mint segéd, a Mátyás-templom ilyen munkáin vett részt. Szabadkai első nagyobb munkája a Honvédhuszárlaktanya. Továbbiak: Kültérületi templomok, Szent György-templom. A természet és eternit-pala fedést ő honosította meg Szabadkán. Ma évente 150—200 házat fed eternittel. Állandóan 10 munkást foglalkoztat.

A városház összes épület- és diszkeramikai munkálatai M o r v a i Antal műhelyéből kerültek ki. Különös figyelmet érdemel a folyosók keramittéglázata.

M o r v a i Antal Budapestről származott Szabadkára 1890-ben. Mint márvány-mozaik és cementárus gyáros ma is egyedül áll versenyképességre nézve. Diszes mozaik- és cementlapokat, gránit, terrazzo-burkolatokat és műköveket állít elő. Legutóbb keletkező gyárát mészhomokgyárral bővítette, évi 5 millió téglá produkcióval. Szabadkára —

mint szokta mondani — egy skatulya gyufával került. Gyárába negyedmilliót fektetett.

Az udvarok és a környező gyalogutak, pincék, aszfalt és cementburkolatait, az udvarok keramit burkolatait K a r s a i Bertalan vállalta.

K a r s a i Bertalan 1883-ban telepedett le Szabadkán, mint az akkori Krámmel-féle nagyiparos cég főkönyvelője. 1887-ben önállósítja magát és azóta aszfalt, keramit és kőburkolat munkák és mindenféle építőanyagok szállításával foglalkozik. A szabadkai utcajárdák létesülése jóformán az ő fáradságos buzgalmának eredménye. Népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a legutóbbi városi képviselőválasztáson a VII. Körben óriási többséggel bekerült a város parlamentjébe.

Huszonhárom esztendeje képviseli K a r s a i Bertalan Szabadkán a Magyar Aszfalt-részvénytársaságot. Ezen idő óta az aszfaltburkolási munkákat csak ez a vállalat készíti ebben a városban.

Az üvegezési munkát az egész vonalon K r a u s e r Károly végezte. Róla a kereskedők sorában szólunk majd bővebben.

A városháza vízvezeték berendezését teljes megelégedésre szintén szabadkai vállalkozó: W e i s z János Antal készítette.

W e i s z János Antal lakatos és gépész mesterséget tanult Budapesten. Hat évig dolgozott a Ganz-gyárban, majd Szabadkára jött a Mária Valéria kórházba gépésznek. Itt a gőzfűtés berendezést már ő készítette.

1901-ben önállósította magát. Higienikus berendezések szakmájában úttörő itt Szabadkán. Míg üzletét Szabadkán bevezette, sok nehézséggel kellett megküzdenie, rövidesen azonban virágzó lett vállalata úgy, hogy ma már nemcsak Szabadkán, de Bács-megyében és a megye határán túl is kitünő hírnévnek örvend. Ma már nemcsak Szabadkán, de a vidéken is ő készít fürdőket, vízvezetéket, gőzfűtést és egyéb higienikus berendezéseket. Üzlete és műhelye saját házában (Kölcsei-utca 249. szám alatt a főpostával szemben) van. Itt állandóan van raktáron mindennemű higienikus berendezéshez szükséges cikk, mindenféle gyártmányú szivattyú stb.

E i s l e r Zsigmond, aki az 1905-ben alapított özv. Eisler Manóné és fia cég beltagja és aki ugyszólván, az összes szabadkai építkezésekhez a mész, gipsz, cement és más építési anyagot szállít. 1908-ban meghonosította a Délvidéken a hézagmentes asbest-

padló ipart és ezt oly kedvelté tette, hogy nemcsak magánosok, hanem a város középületei is asbestpadlóval látják el. Az új városi székházban a rendőrségi fogdák és a Városi kávéház van asbestpadlóval ellátva. A most épült Hitelbank összes üzlet és mezemamin helyiségei, banképület és kávéház asbesttel vannak padozva.

Meglepő szépek, izlésesek és nekünk igen kedvesek a magyaros stílusban festett pihenő padok az adóhivatal és pénztár gyönyörű folyosóján és az anyakönyvi hivatal előcsarnokában.

Ezeket a szép munkákat, de az összes ajtók, ablakok és a közigazgatási bizottsági terem faburkolatának mázolásai munkáit Stern Zsigmond szabadkai festő és mázó készíttette.

Stern Zsigmond a felső ipari szakiskolát végezte, azután hét esztendeig az iparművészeti iskolában tanult. Mint segéd Bécsben és Münchenben volt néhány esztendeig, majd hazajött Magyarországra és Budapesten és több nagyobb vidéki városban dolgozván, 1902-ben Szabadkán önállósította magát. Ma ő a legkeresettebb festő- és mázólemster Szabadkán. Nyolc esztendeje a város szerződéses vállalkozója. Állandóan 20—25, a főszézonban 30 segéddel dolgozik. Ő festette ki Szabadka diszes kávéházait, a középületeket és a legtöbb új magánépület szobafestő és mázóléi munkáját ő végezte. Az állami épületek közül a tanítónőképezde és gyermekmenhely, legutóbb a Hitelbank palotájának diszes helyiségeit ő festette.

A szabadkai légszeszgyár egy nagy augsburgi részvénytársaság vállalata. A társaság magyarországi igazgatóságának székhelye Budapesten van. Vezérigazgatója dr. Neumann Rafael ügyvéd és Ruge és Dávid.

A gyárat Szabadkán 1889-ben létesítette az augsburgi vállalat, a melynek Magyarországon még Nagyváradon, Újvidéken, Baján, Székesfehérváron vannak telepei. Pancsovai telepét az idén a város saját kezelésébe vette.

A vállalat szabadkai vezetője Seereiner Alfonz gépészmérnök, a ki 1905. március 15-ike óta van Szabadkán. Ma már Seereiner testestől-lelkestől szabadkai polgár. Itt nősült meg, feleségül vevén Szabadka város volt tiszti főorvosának, néhai dr. Kertész Sándornak leányát.

Seereiner Alfonz igazgató vezetése óta rendkívül nagy mértékben növekedett a gyár üzeme. Csak azt említjük itt meg, hogy dr. Bíró Károly polgármestersége előtt a városban az utcai gázlámpák száma 448 volt, ma 1130 és ezek közül majd a fele Auer-égővel van ellátva. Legújában 44 darab gázizzólámpa világítja meg a városház körül a tereket és utcákat.

Az új városházába is be van vezetve a gáz világítás és ezt a munkát a gyár díjtalanul teljesítette.

A gyár a mostani vezetés óta a legszebb koulantériával, uri előzékenységgel jár el a közönséggel szemben.

A mikor még megemlítjük, hogy a Szabadkai gyár forgalma felülmúlja a 300,000 koronát, — örömmel állapítjuk meg azt is, hogy negyven szabadkai munkáscsaládnak ad a gyár kenyeret.

A szabadkai villamos vasut és világításirészvénytársaság egyike a legfontosabb hivatást teljesítő intézményeknek Szabadkán. Tizennegyedik éve már, hogy a társaság megnyitotta üzemet, ami két ágra terjed ki: a világításra és a helyközi forgalomra. 1897. július 13-án adta ki a kereskedelmi kormány a vasut építésére az engedély okiratot s egy hónappal később megalakult a társaság, amely belga tőkével finanszírozta a vállalkozást. Az igazgatóság is jórészt belgákból áll, de abban szabadkaiak is helyt foglalnak: és pedig Vermes Béla vezérigazgató, Lichneckert András, Mamuzsich Lázár, Békeffy Gyula dr. A felügyelő bizottságnak szabadkai tagjai ifj. Frankl István, Dembitz Lajos dr és Hornátorits Ernő. A vállalatnak Schaefer Pál az igazgatója, a főkönyvelője Heiblein József, az ügyész Vinkler Elemér dr.

A villamos világítási üzemet 1896. december 19-én nyitotta meg a társaság s hét évvel később: 1898. szeptember 8-án megnyílt, illetve a foralomnak átadatott a villamos vasut, amelynek építési és üzleti pályahossza 10 kilométer.

A vállalat e prosperálás szempontjából nehéz feladatra vállalkozott akkor, amikor a világítás és a közlekedés primitív eszközeit a modern kor eszközeivel kiszorítani eltökölte. A mi konzervatív polgártársaink közönyét kellett előbb megtörni s csak azután lehetett a prosperálás lehetőségére gondolni.

Ez nagy munka volt, s örömmel állapítjuk meg, hogy részben sikerült is. Ma már Szabadkán sem luxus-cikk a villanynyal voló világítás, hanem nagyon sok helyen már el sem tudjuk képzelni annak nélkülözhetését. A mindjobban erősödő fogyasztás szól leginkább e mellett. Kiragadunk néhány számadatot a társaság 1911-ik üzletévééről szóló évi jelentésből, amelyek a nyers bevételek növekedését dokumentálják, ez pedig főként a magán áramfogyasztás emelkedésének tudható be. A múlt évben a fogyasztók száma 1321-re, 20240 izzó, valamint 285 lóerő muntamotorra szaporodott, az előző évi 1188 fogyasztó, 17796 izzó és 238 lóerő muntamotorral szemben. Az ivlámpák száma 222-ről 213-ra csökkent, de az így keletkezett kisebbedést a felszerelt magas gyertyafényű fémszálás lámpák pótolják. Ezekből az adatokból természetesen következik a kilowattok megnövekedése is. Míg 1910-ben 1183,54 volt a kilowattok mennyisége, addig tavaly 1351,89-re emelkedett ez a szám, te-

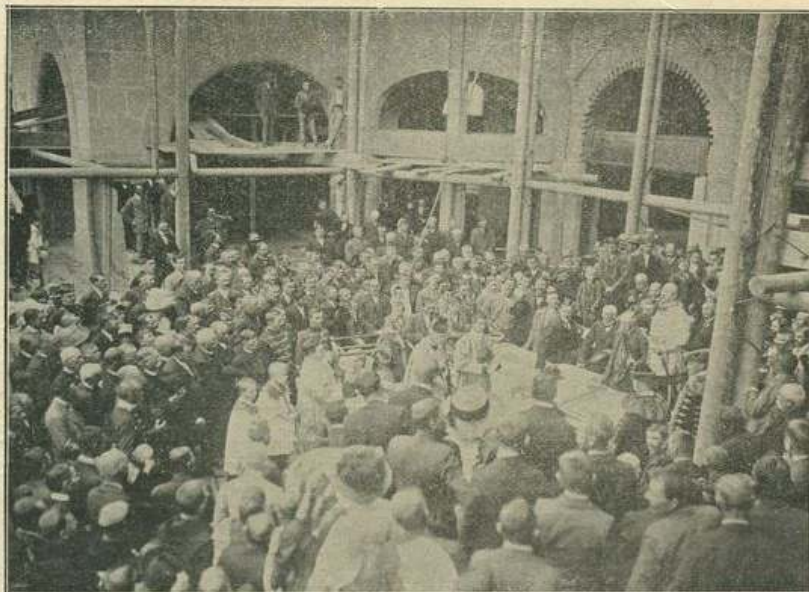
első kísérletezést. Ennek csak örülni lehet, mert Palicson látjuk, hogy mily gyönyörűen tud érvényesülni a villanyfény.

A társaság másik üzletága: a villamos vasut is folyvást fejlődik, bár kívánatos volna, ha a fejlődés menete a jövőben gyorsabb tempót venne. Miután az összes középületek a város egy pontjában vannak, így a város belterületén nem igen veszik igénybe a villamos vasutat, annál inkább azonban a palicsi vonalat. Csakis ez a körülmény képes az üzleti mérleget egyensúlyban tartani.

*

Róth Miksa művészetéről a város-háza tervezői mondták el őszinte véleményüket, mi itt csak életrajzát adjuk röviden:

1865-ben született Budapesten, és 1885-ben alapította műtermét, melyben a lefolyt 26 év alatt számos köz- és magán építkezés, templom, üveg festészeti és üveg mozaik díszítését készítette. Így a többek között a királyi várpalota, az országháza, József fő-

Keresztfeltétel

hát a világításnál 127,45, a motoroknál 40,90 kilowatt mutatkozik.

A villamos világítás fejlődését jelenti, hogy szeptember elsőtől kezdve, (tehát akkor, amikor ezek a sorok már megjelentek,) a Kossuth Lajos-utcát is villamos ivlámpák fogják világítani. Egyelőre csak öt ivlámpát szerelnek föl, reméljük, hogy röviden több ivlámpának a fölszerelése fogja követni az

herceg palotája, a lipótvárosi Szent István templom, a Budapest erzsébetvárosi, kőbányai, ferencvárosi, Erzsébet örökimádási templomok, Marosvásárhelyi városháza, Deák és Kossuth Mausoleum és sok más templom és középület üvegfestményeit és üvegmozaik díszítését.

Ezenkívül a külföldre is készített nagyszabásu munkákat: Olaszországba, Ro-

mániába, Norvégiába és legutóbb Mexikóba az ottani új Operaház összes üvegfestményeit.

Érdemeiért az iparművészeti nagy állami arany éremmel lett kitüntetve, — Ő felsége legmagasabb elismerésén kívül, a Ferenc-József-rend lovagkeresztjével, és az olasz királyi koronarend lovagkeresztjével tüntetett ki.

A szabadkai városháza üvegfestményeiről emlékezünk még meg a következőkben:

A diszterem hosszfalának 6 üveg festménye a nagy magyar királyokat ábrázolja, kezdve Árpád a honalapítón, Szent István és Szent László királyok képeivel folytatva, továbbá Könyves Kálmán, Nagy Lajos és végül Corvin Mátyás. Ezen üvegfestmények az illető koroknak megfelelően középkori technikával vannak elkészítve, mely technika az üvegfestészet fénykorát legjobban jellemzi; a maga mélységes tűzű színeivel, mozaikszerű folt-elosztásaival és bársonyos patinájával.

A diszterem emelvénye fölött, a hosszfal közepén I. Ferenc József apostoli királyunk alakja látható a Szent István-rend díszöltönyében, gazdag arany himzésű bibor ornátusban, válláról leomló smaragd zöld palásttal, — tőle jobb oldalt egy apród, a ki egyik kezében nemzeti zászlót lobogtat, míg a másik kezében Magyarország teljes címerét ábrázoló papirost tart. — Ő Felségétől balra Mária Terézia királynő képét látjuk, kinek balján egy apród tartja Szabadka város címerét.

A diszterem két keskenyebb falán három-három üvegfestmény nyert elhelyezést, amelyeknek gazdag magyaros ornamentikája, jóleső kiegészítését képezi a diszterem falfestésének. Ezen üvegfestmények mindegyikén, történelmünk egy-egy kimagasló, dicsőséges alakja lett megörökítve. A terem baloldalán látjuk: Hunyadi János, Werbőczy és II. Rákóczy Ferenc képeit, míg a jobb oldalon gróf Széchenyi István, Deák Ferenc és Kossuth Lajos arcképei nyertek elhelyezést.

A disztermen kívül a Vestibule és diszlépcső ablakai szintén gazdag ornamentális üvegfestményekkel vannak díszítve, melyek közül a Vestibule két nagy ablaka bír különös érdekességgel, mert míg az egyik a

szerény és igénytelen régi városháza van megörökítve, a másikon az új városháza képét látjuk mai teljes pompájában.

*

A városháza rabitz, diszvakolási, szobrász és műkő munkáit Halm J. és testvére budapesti szobrászok készítették. Gyönyörű munkák, amelyekkel remekeltek a szobrászok.

Halm J. és testvére cég negyedszázada áll fenn Budapesten. A cég beltágjai Halm József és Halm Lajos szobrászok. Országszerre ismert kiváló és megbízható cég. Szántalan templomberendezés, záz és száz gyönyörű oltár dicséri az ő művészetüket. A cég díszítésekkel, műmárvány készítéssel is foglalkozik, vállal műkő, rabitz és vasbeton munkákat, gyárt terravolta és agyag kályhákat és Utász-utca 6. szám alatti telepükön terracotta és műkő, kerti és szalon virágvázákat, szobrok mindenkor kaphatók és minta után készíthetők.

Izlés, csiny és művészi készség van a két szobrász testvér minden munkájában.

*

A Nicholson gyár készítette és tervezte a vasszerkezeteket. Különös érdemeiül említhetjük fel a gyors szállítóképességet, mert e nélkül nagy késedelem állott volna be az építkezésben.

Zsolnay Miklósról, akit úgy szólván az egész világ iparművészetében ismernek, — mi alig irhatunk újat. De aligha készített az építkezés terén annyi bámulni valót és annyi változatosságot, amennyit a szabadkai városházán mutatnak az ő falburkolatai, eosin népies keretei, tetőcserepei, grécsempéi és pirogranitjai.

A magyar fém és lámpaárugyár csillárjai a magyar ötvös művészettel vetélkedő finoman cizellált bronz ornamentek, kovácsolt vas kandelaberei iskolát teremthetnek.

Kurbel József szobafestő tulmegy azon a határon, amelyet szobafestésnek nevezhetünk. Gazdag ornamentikájával és magyaros színérzékével az építkezés kedveségét emelte.

Schillinger Zsigmond bravuros technikai és anyagismeretekkel tudta megoldani azt a kérdést, amelyhez csak nagy mérnöki eszközökkel mernek mások hozzá-

nyulni. Elfojtotta a hatalmasan fakadó talajvizet vasbeton medencéjében, mint egy burokban védelmezi meg a városház szivét a központi fűtés gépházát, amelyet Törzs és Ormai készített. Ennek a cégnek munkája is minden elismerést megérdemel; a hatalmas kazánok, az összes fűtő testek kifogástalan,

kipróbált működése becsületet szereznek készítőjüknek.

Az ácsmunkát Bittó János szegedi ácsmester, a bádogos munkát Abrasich Mihály és társai szabadkai bádogosok, a külső homlokzati műkö-munkát a Budapesti kőgyár készítette.

GRADSKA BIBLIOTEKA
SUBOTICA

A városház építés alatt

Szabadka 50 év előtt

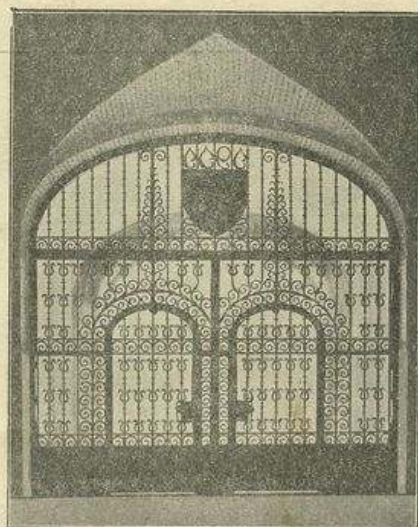
A VÁROSHÁZA KÉPEKBEN

Főhomlokzat

A Csokonai-téri homlokzat

A főkapu belülről

Kossuth-utcai homlokzat

Eötvös-utcai homlokzat

Árkádrészlet

Részlet a főhímlokzatról

Szabadka szabad királyi város új székháza felett ragyogjon örök időkre az Istenfélelem, a honszeretet és királyhűség csillaga.

Ez vezesse gondolatainkat tanácskozássainkon, irányítsa szívünk érzelmeit, ösztönözze ernyedetlen munkára akaraterőnket a város közönségének boldogulására.

J. Vargha Sándor

Szabadka sz. kir. város főispánja

Városunk büszkesége, szépséges székházunk! Magyaros arculatoddal, égbe nyúló tornyoddal légy hirdetője időtlen időkig Szabadka város derék polgársága buzgó hazaszeretetének, nemes áldozatkészségének és duzzadó erejének; állj sokáig, hogy a késő utókorban is tanúságot tehess arról, hogy városunk nagygyá fejlődéséért ez a nemzedék is teljesítette kötelességét.

Szabadka, 1912. augusztus 18.

J. P. Károly

Szabadka sz. kir. város polgármestere

Tervezte Jakab és Komor

Részlet a fölépcsőházból

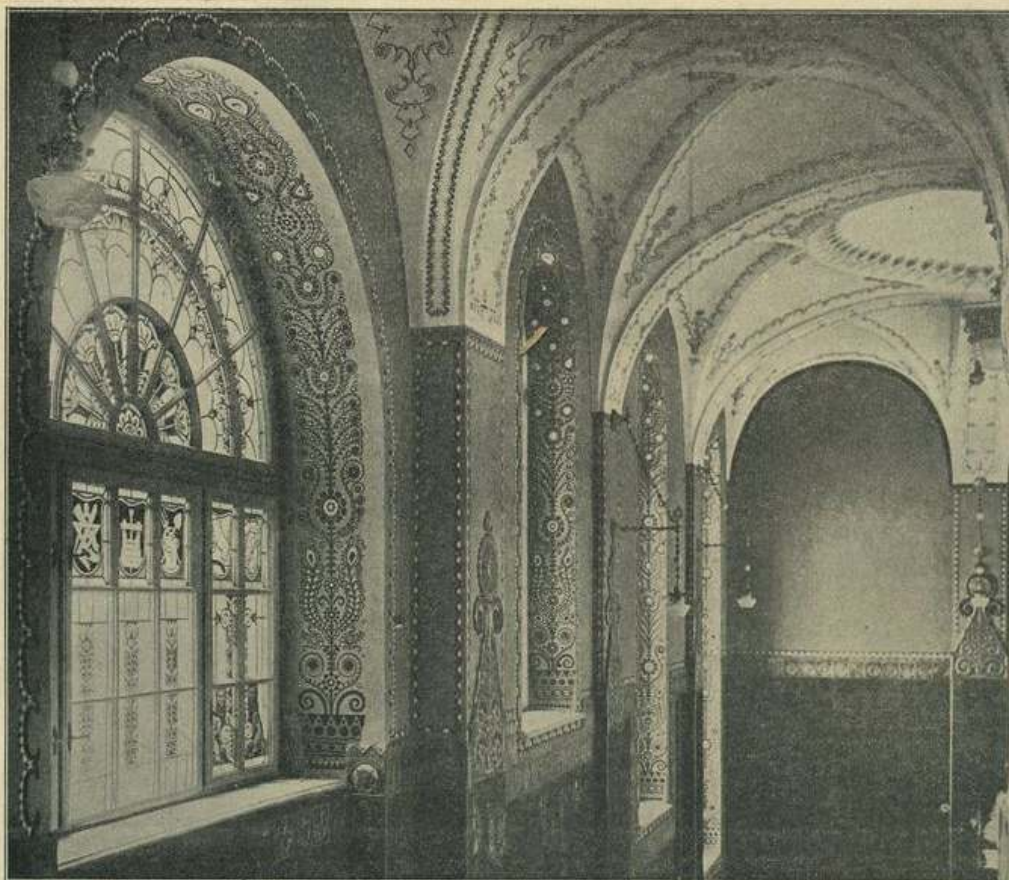
Faragta a Szabadkai Márványipar R.-T

Tisztelt Szerkesztő Ur!

Azt mondják, hogy a szabadkai városház tornya a legmagasabb az egész országban és maga a városháza, a magyar provinciának legnagyobb középülete. Ha ehhez hozzágondoljuk, hogy Szabadka falai között él a magyar városi lakosság viszonylag legtöbb analfabétája és ugyanitt mutatható ki az egész civilizált világ legnagyobb halandósága: megállapíthatjuk, hogy Szabadka nem a sablonok városa.

Tisztelt Szerkesztő Ur, nem halasztaná el az ünnepi diszalbum kiadását arra az időre, amikor Szabadka közelebb fog állani a sablonhoz?

Leányfalva

Részlet a fölépcsőházból

Tervezte Komor és Jakab

Festette Kurbel József

Üvegfestés: Rolli Miksa

*Iskola nélkül nincs kultúra.
Tudomány nélkül nincs felvilágosodás.
A modern iskolának felvilágosodott kulturát kell terjesztenie.
A szép magyar földön — Szabadkán is —
sok, nagyon sok modern iskolára van szükség.*

Trencsényi

EPIGRAPHE.

*Mit Művészet emelt és Hit szentelt fel
az Észnek:
Töltse be csarnokait mindig igaz
Szeretet!*

Jaroszlav

Tervezte Komor és Jakab

Adóhivatali folyosó

Festette Kurbel József

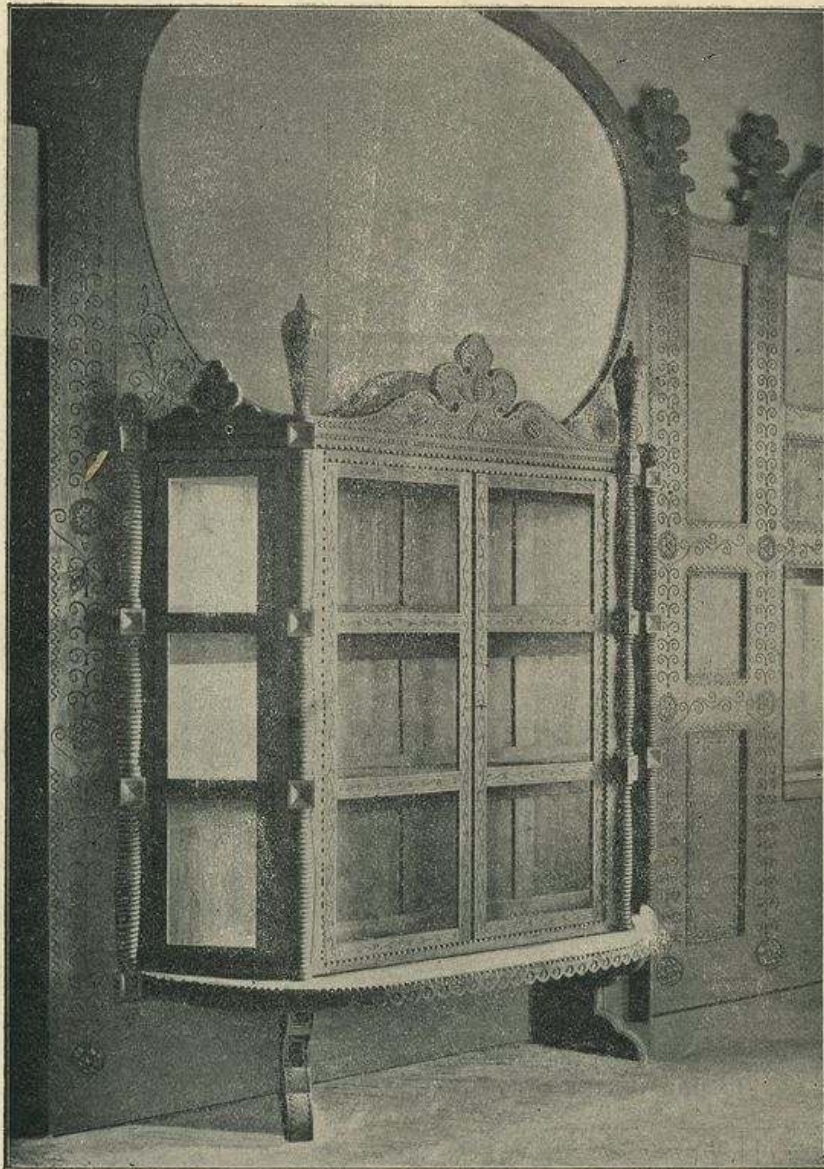
Mázoló-munka : Stern Zsigmond

Asztalos-munka : Sipos Károly

**GRADSKA BIBLIOTEKA
SUBOTICA**

Zsolnay fali eozin reliefek a lépcsőházból

Könyvszekrény a tanácsteremben

Tervezte Komor és Jakab

Készítette Hoffmann Mihály özvegye

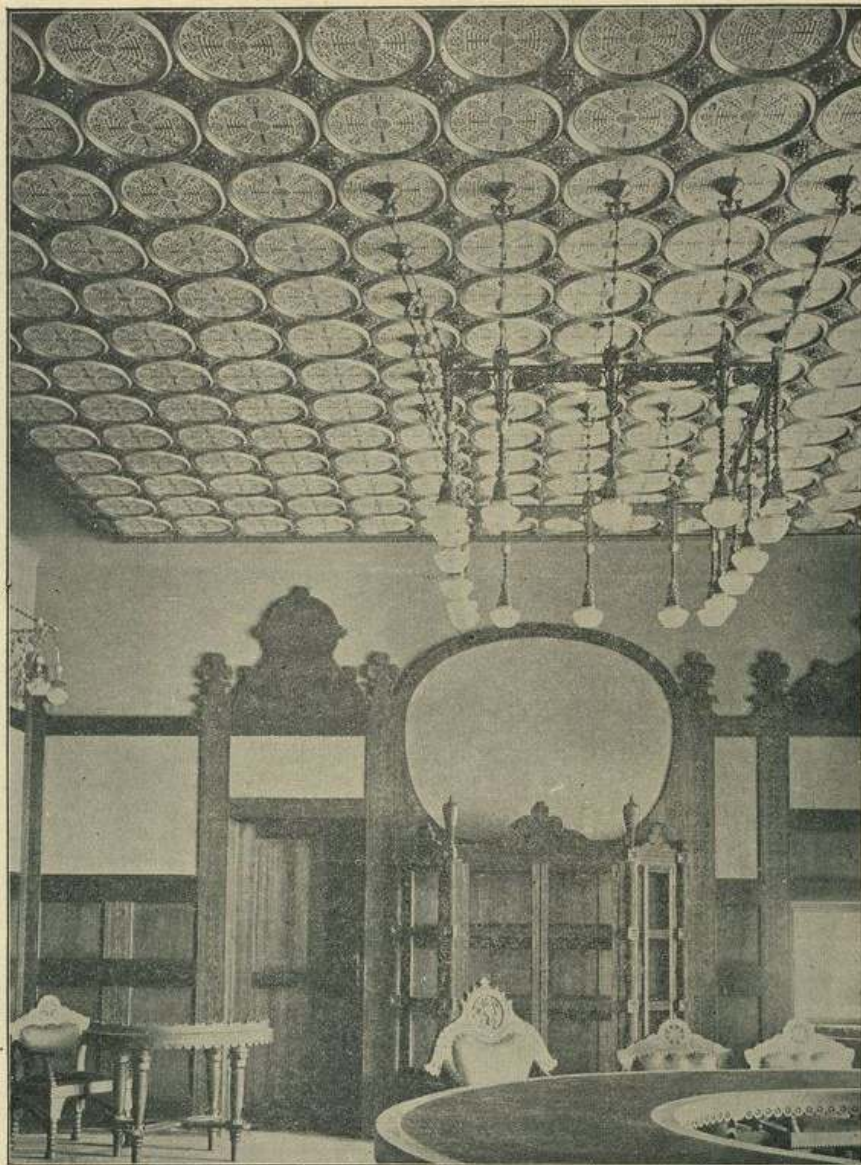
GRADSKA BIBLIOTEKA
SUBOTICA

Mondják: az élet — küzdelem. De a küzdelem — munka. Akinek a becsületes munka a hitvallása, az élet küzdelmében győztes lesz, azt nem verheti le a sors még oly kegyetlen csapása sem. Ha nehéz is, ha kétségesnek látszik is a harc, nem szabad magunkat megadni, a munkának győzni kell. De pihenés nincs, mert a küzdelem — az élet.

Pravica János

Az új városháza új irányt is jelez. Az emlékszerű épület magasba törő tornyával nemcsak székháza az ország harmadik városának, hanem művelődési emlék is egyuttal: a régi Szabadkával szemben az új, előretörő, haladó Szabadkának utjelzője, amelyet bizonyára még számos középület, iskola, a városok műveltségének, haladásának igaz fokmérője követ

Haladás

Tervezte Komor és Jakab
Festőmunka: Kurbel József

Részlet a tanácsteremből

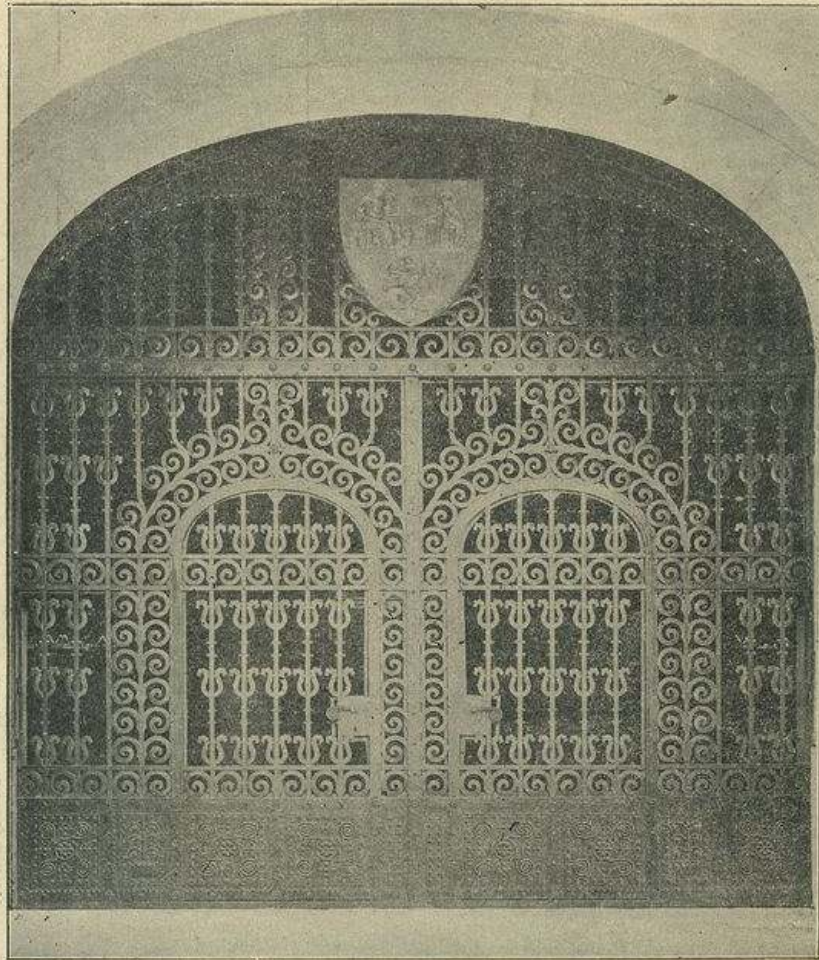
Készítette Hoffmann Mihály özvegye
Csillár: Magyar Fém- és Lámpaárugyár

Tervezte Komor és Jakab

A tanácsterem asztallámpája

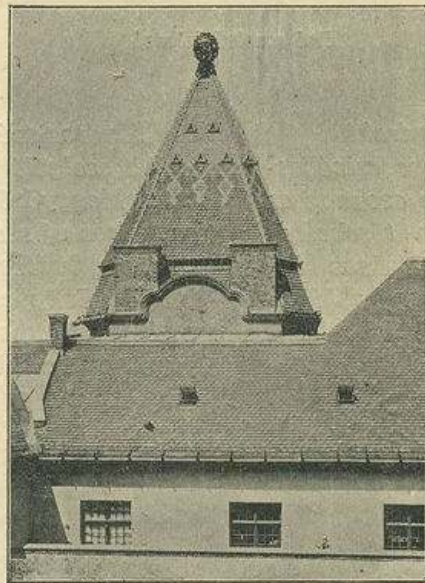
Magyar Fém- és Lámpaárugyár

Tervezte Komor és Jakab

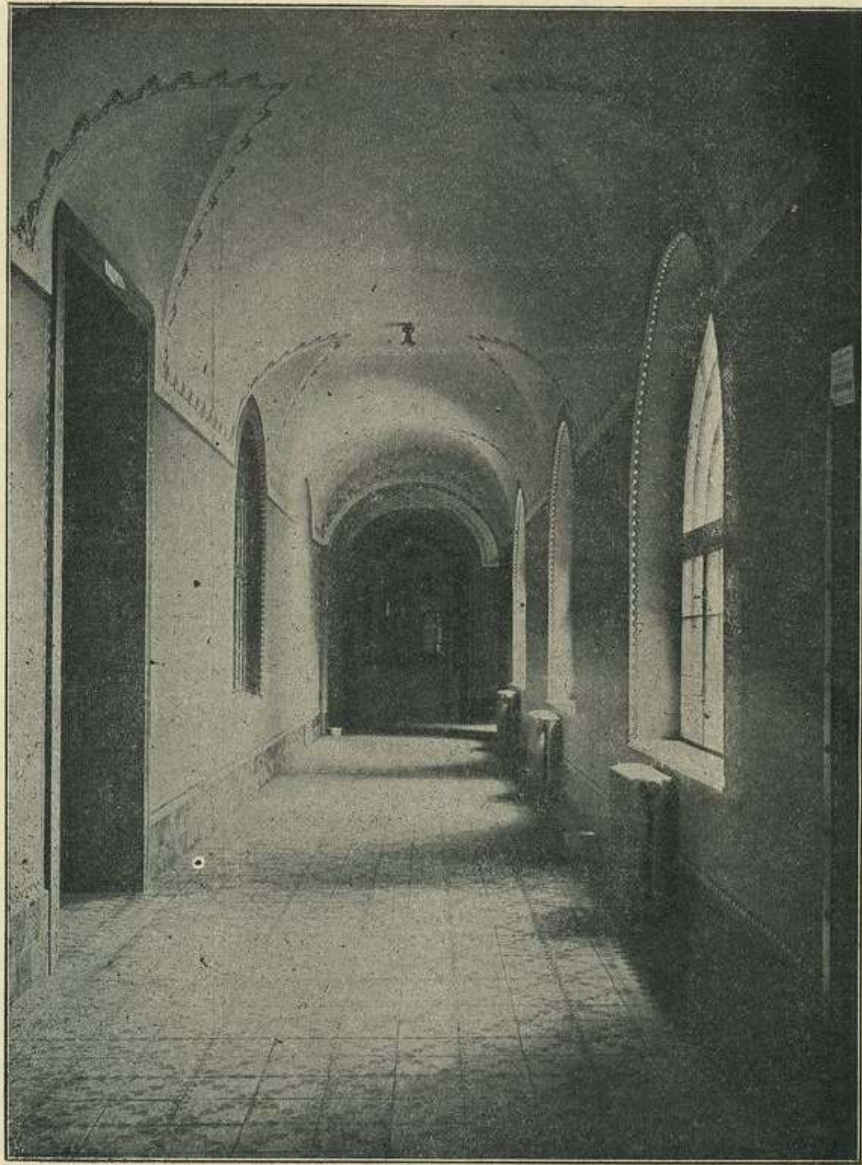
A főkapu

Készítette Pukkel Pál

Tető részlet

Fedési munka: Horváth Sándor

Első emeleti folyosó

Atyámfiai, szabadkai Polgárok!

Az új városháza disztermébe csináltasunk egy aranykövet. Irjuk bele azoknak az áldott nevét, akik céltudatosan törekedtek arra, hogy városunk legyen a valóságos központja a Kiskőröstől Verbászig terjedő földrésznek. Mert a Mindenható is Szabadkát teremtette a Duna-Tisza köze déli Metropolisának.

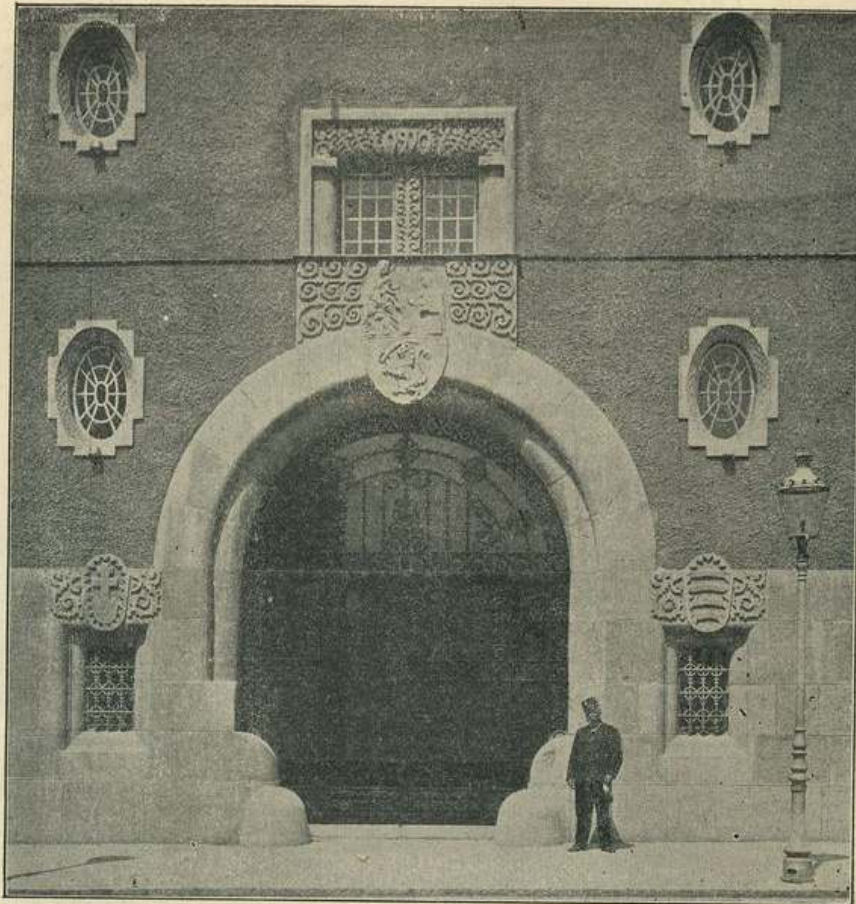
Irtam az Ur 1912-ik évében Szent István király napján.

Sándorffy Gyula

A város székháza a polgárság anyagi és jólétét szolgáló és biztosító törekvések tárháza. Meggyőződésem, hogy Szabadka szab. kir. város új székháza nemcsak külső monumentális hatásaival fordítja majdan maga felé a közfigyelmet, hanem a falai között végbemenő ama nemes és értékes munkássággal is, mely ezt a nagyrahitott és törekvő várost az ország kulturális és közgazdasági életének jelentős tényezőjévé teszi.

Perényi Géza

*A magyar királyi államvasutak
szabadkai üzletvezetője*

Rendőrségi kapu

*Messze köröskörül: aranykalászos róna,
nyárfa-árnyékos tanyák, égbe meredő kut-
gémek, gulya, ménes, zizegő nádás, madár-
dalos akácerdő: igazi Petőfi-milieu . . .*

*Aztán: bogárhátú, nádfödeles házak so-
rán széles, hosszú utcák . . .*

*Majd lassu átmenettel: az igazi város,
nem a terjedelme, nem a népe száma, de már
az ábrázata és pszichéje okán: város.*

*És mindenek közepén: egy új, büszke,
ragyogó monumentum: a város-háza.*

Ez ma Szabadka.

*És erős nézéssel a jövőt kémlelvén: úgy
tetszik: e város kulturális kristályosodásá-
ban ez a ház lesz a kristályosodás magva, az
erők elhelyezkedésének megindítója, rende-
zője és sarka; egy titáni műhely, amelynek
kohóiban már a nemzeti munka és termelés
minden ága számára egyazonkép izzanak a
jövendő energiái.*

Alfred Grünwald

A rendőrség lépcsőháza

Tervezte Komor és Jakab

Készítette Pukkel Pál

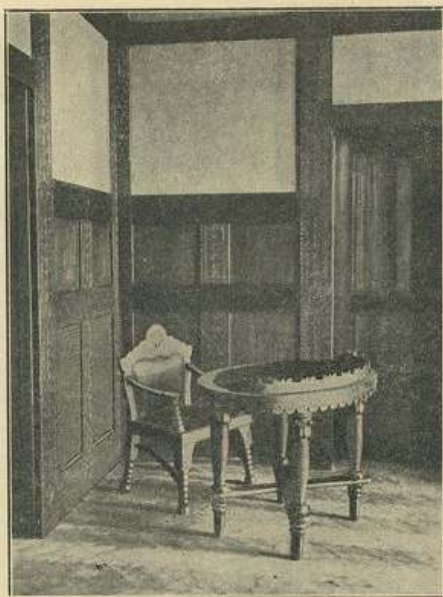
*Amily magas vagy te városházánk tor-
nya, oly magasztos eszméket sugározz az
egyenlőség, testvériség és szabadság jegyé-
ben polgáraid boldogítására.*

Komor Emil

evang. lelkész

*Az új városházán, ugy tudom, kényelmes
hely jutott a kulturügyosztálynak is. Vajjon
gondoskodtak-e ott az építész urak egy me-
leg sarokról a — zenekultúra számára?*

Lányi Ernő

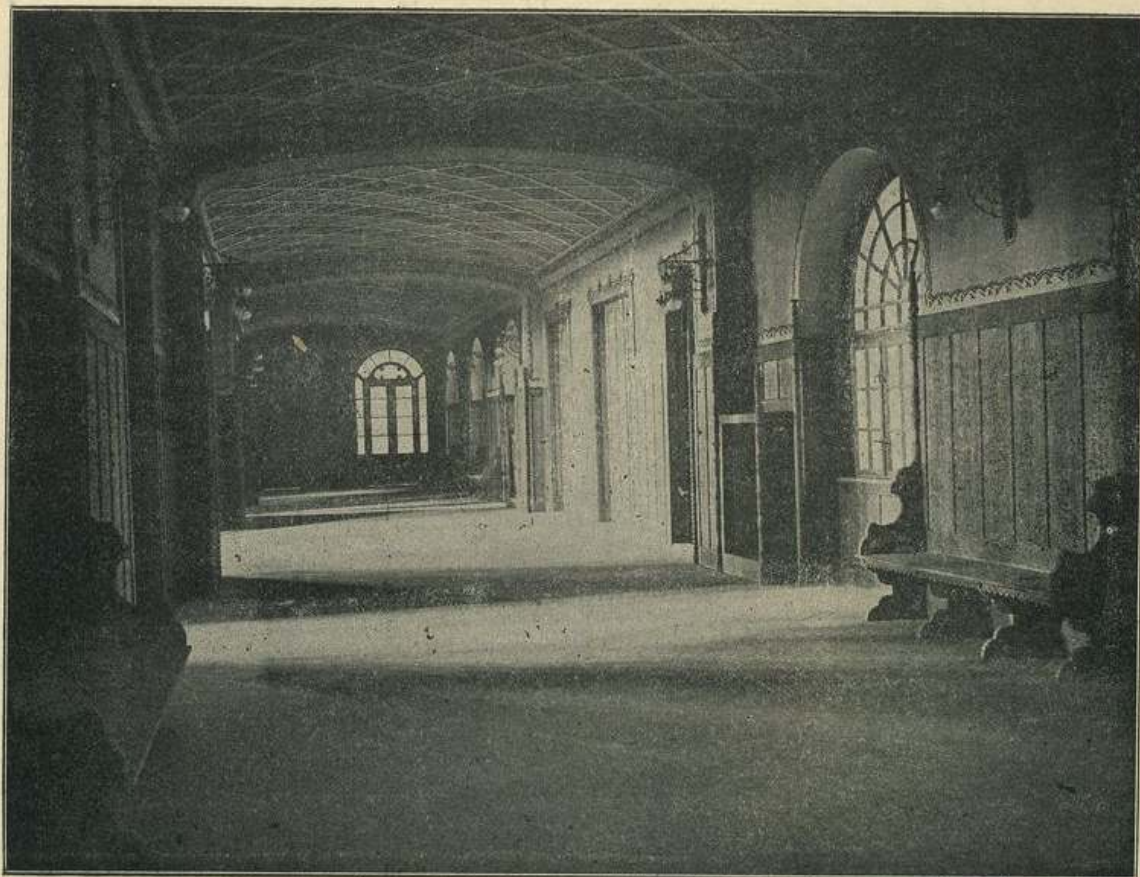
Sarok a tanácsteremben

Tervezte Komor és Jakab

Készítette Hoffmann Mihály özvegye

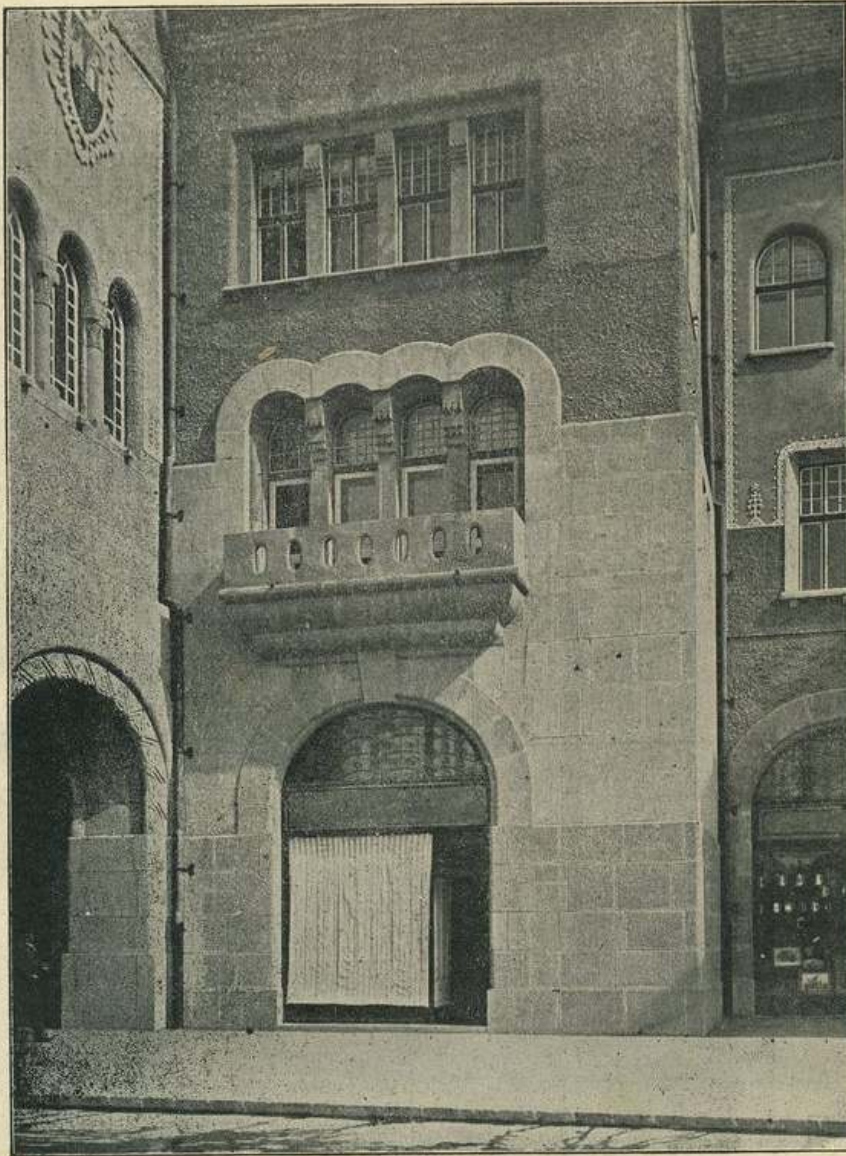
Rendőrségi foglyok sétaudvara

Tervezte Komor és Jakab A közgyűlési terem foyerje Asztalosok Sipos és Sefcsics
Szobrászmunka: Hahn J. és Testvére

Óra a díszteremben
Hoffmann Mihály özvegye munkája

A tanácsterem erkélye

Dicsőséges munka a városok fejlesztése, ez a művelődés és korrall való haladásnak a jele. De a lakosság boldogsága csak akkor lesz teljes, ha közöttük a művelődés és korrall való haladás mellett tovább is fejlesztjük a vallás iránti buzgalmat és ebből kifolyólag az őszinte testvéri szeretetet.

Wim. Krjanić

g. kel. szerb plébános

A kultúra, az általános emberiség boldogulásán fáradozó nemzetek közös munkateredménye: a legökéletesebben megalkott hőmérő, melynek skálájáról csálhatatlan pontossággal olvashatók le az emelkedés fokozatai. Intézményeiben megújított városunk szinte rohanó léptekkel halad ugyan csak arrafelé, hol a kulturailag már fejlett társai sorában, a hivatott vezetők helyet jelöltek számára.

Stanimir Stanić

igazgató

A tanácsterem ajtaja
Tervezte Komor és Jakab

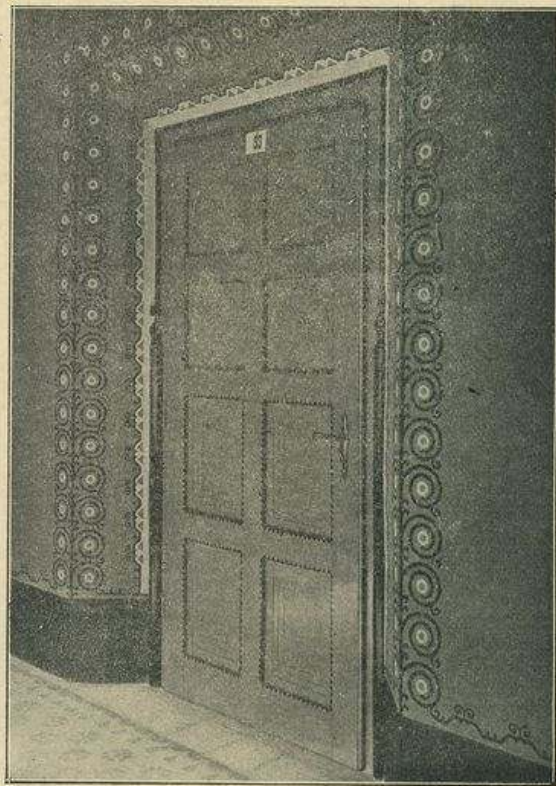
Szeretett városom új székházának a föl-
avatása alkalmából azt kívánom, hogy ez a
monumentális nagy épület ne csak arányai-
nak a szépségével és építészeti stílusának a
formanyelvével gyönyörködtesse a szemlé-
lőt, de hogy a város polgárai jól is érezzék
magukat a falai között s otthon legyenek ab-
ban a palotában, amelyet az ő áldozatkész-
ségük emelt Szabadka dicsőségére. Akkor
lesz csak igazán a szabadkai városháza a
város háza.

M. K. H. M.

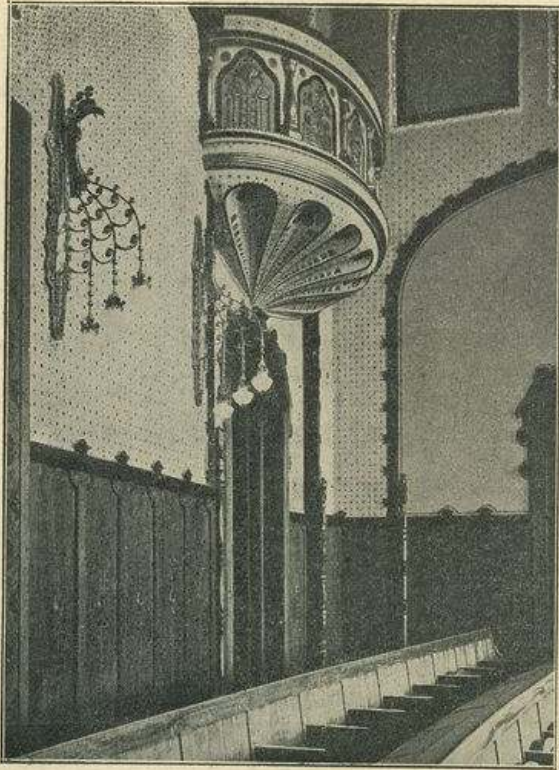
A közkórházaknak egy kicsit sok a gaz-
dája. Az állam is, a városok is. Ha haladni
akarunk a korrallal és új befektetésekre van
szükségünk, akkor az egyik küldi őket a
másikhoz. A közkórházak bajain csakis
azoknak államosításával lehetne gyökeresen
segíteni.

Andor Wilhelm de la...

közkórházi igazgató főorvos

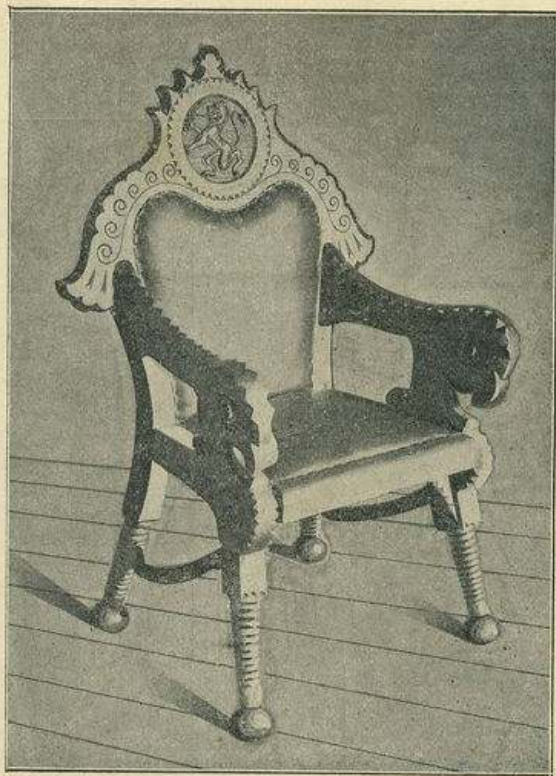

Ajtó a második emeleten
Készítette Sipos Károly és Sefcsics Lajos

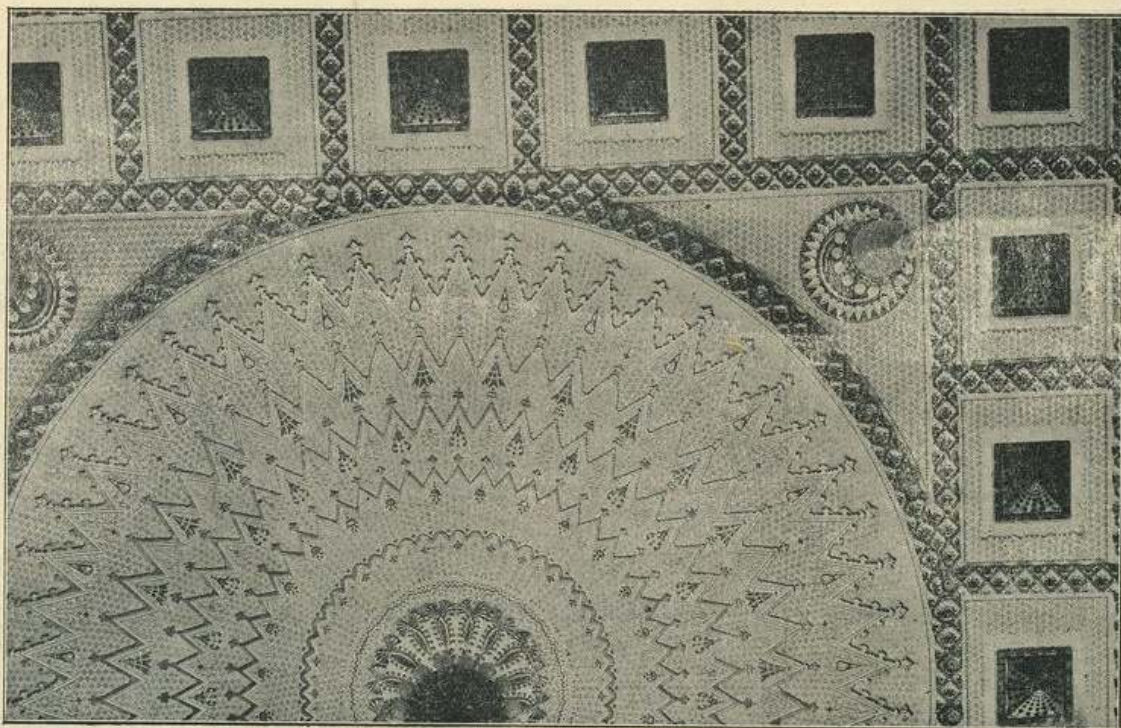
Erkély a díszteremben

Szobrászmunka: Hahn J. és Testvére

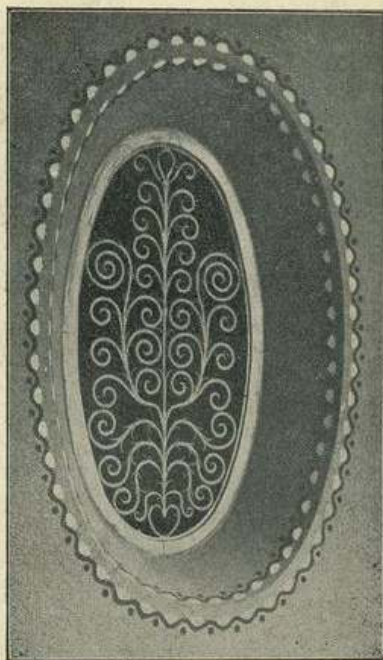
Polgármesteri szék

Készítette Hoffmann Mihály özvegye

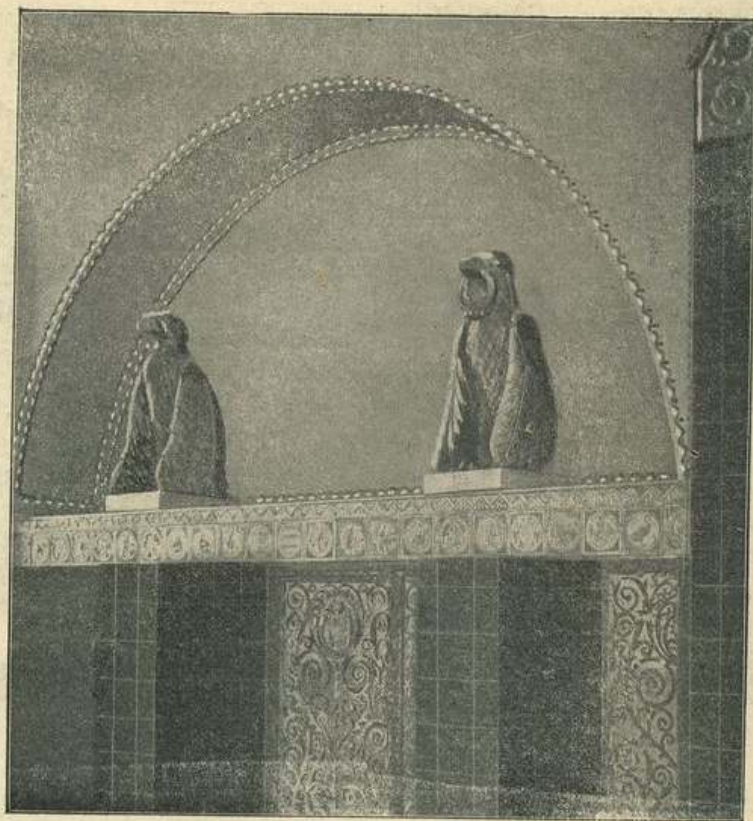
A diszterem menyezete

Szobrászmunka : Hahn J. és Testvére

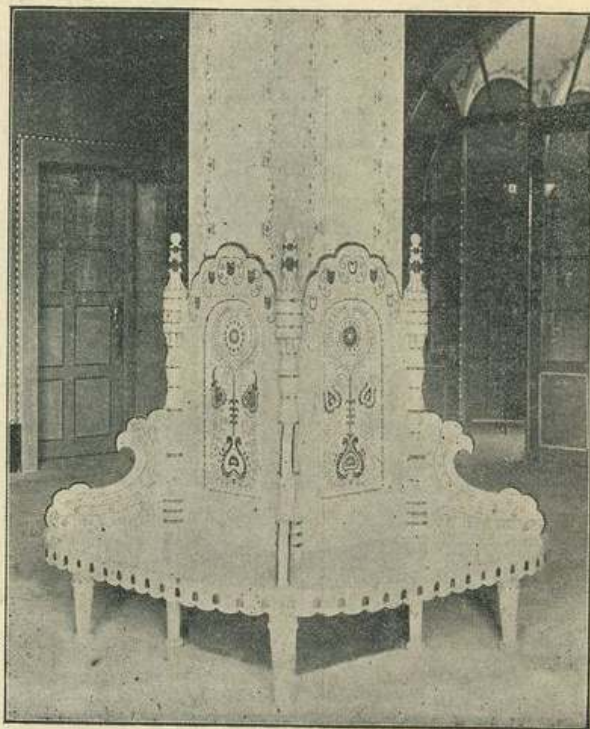

Ablakrács

Készítette Pukkel Pál

Részlet a fölépcsőházból
Zsolnaygyártmánya

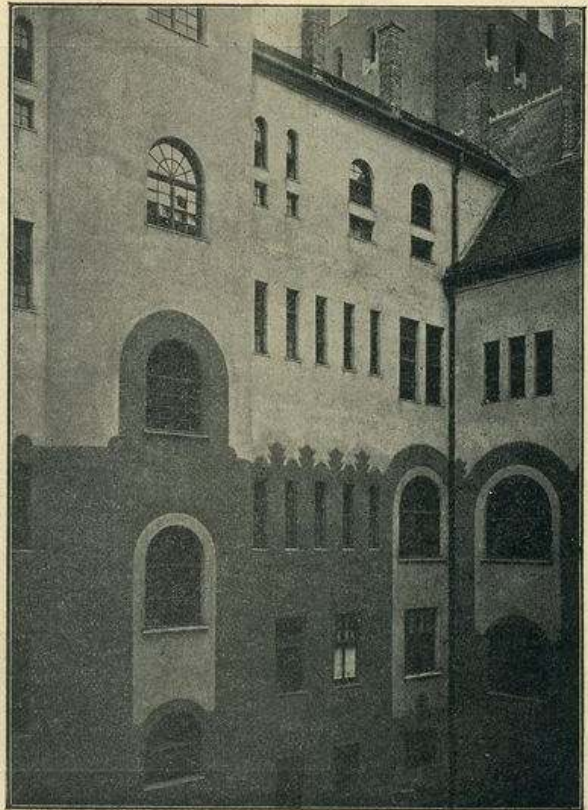
Az eskető-terem előszobájából

Asztalosmunka: Sipos Károly

Mázolómunka: Stern Zsigmond

A fölépcső márványkorlátja
Szabadkai Márványipar R.-T.

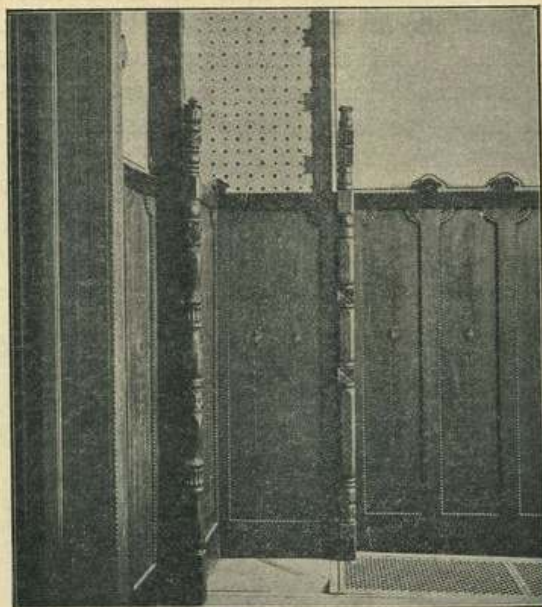
Udvarrészlet

Második emeleti folyosó, ajtó és ablak

Készítették Sipos és Sefcsics

Mázolómunka : Stern Zsigmond

Falburkolat a nagyteremben

Készítette Hoffmann Mihály özvegye

Részlet a közigazgatási bizottság terméből

Festette Stern Zsigmond

Minden monumentális alkotás, mely a közérdeket szolgálja, egy-egy határköve annak a kulturális haladásnak, amelynek érdekében az létrejött. Ha városi közigazgatásunk fejlődése a multhoz képest valóban akkora emelkedést mutat, aminőnek az új városháza hatalmas méretei és művészi szépségei kifejezni akarják: akkor büszkék lehetnek mindazok, kiknek valami részük is volt ebben a férfias munkában; mert elmondhatják, hogy fáradozásuk nem volt kárbavesztett erőpazarlás, hanem anyagi jólét és szellemi emelkedés fakadt nyomában, amely elég hatalmasnak érzi magát, hogy értékes műalkotások megteremtésével hirdesse a magatudatára ébredt erejét és nagyságát.

Stern Zsigmond

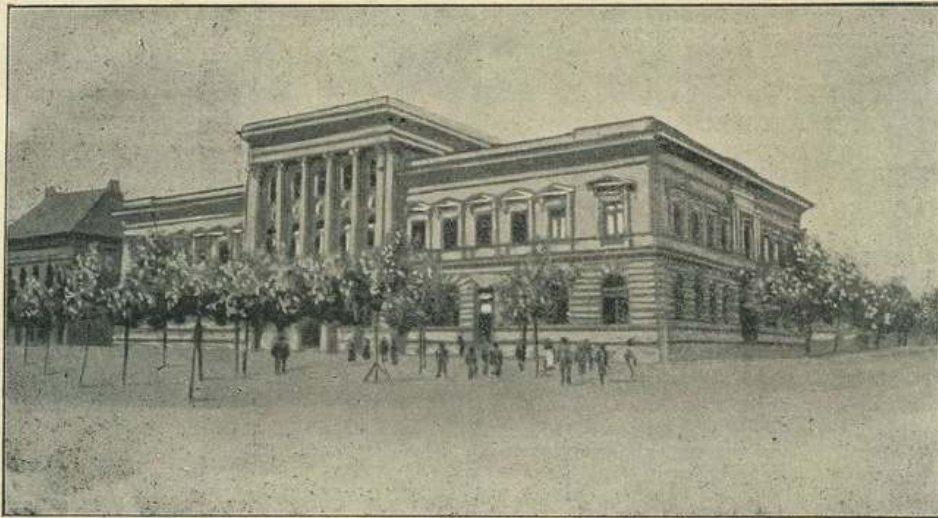
Zsolnay-féle eozin reliefek a lépcsőházból

SZABADKAI PÉNZINTÉZETEK

A szabadkai pénzügyintézetek keletkezése, fejlődése és története hűségesen visszatükrözteti a város kialakulásának egész folyamatát. Ime: legrégibb intézetünk, a

Szabadkai Takarékpénztár és Népbank.

A bank palotája

A régi magyar világ megmozdul a kiigyezés után, a gazdasági munka modernebb eszközök után nyúl. A forma: pénzügyintézet részvénytársasági alapon új keletű, de a tartalom, a lényeg patriarchalis. Fáy András ideális törekvései a takarékoság fejlesztése a jelszó, mely e kornak pénzügyi vállalkozásait hazafias mezbe öltözteti. Így jelentkezik a mi öreg takaréknk is. De a város gazdasági mozgalmi, a mezőgazdaság újszerű fejlődése mellett a kereskedelmi és ipari élet jelentkezése, a bonyolultabb közgazdasági élet igényei kopogtatnak a régi takarékpénztár vasajtóin. És ezek az ajtók megnyílnak a haladó gazdasági törekvések előtt. A becsületes tradíciók megmaradnak, de nem torlaszoliák el a fejlődés útját. A takarékpénztár nem azt a tehetlenséget maszkírozó elavult üzleti felfo-

gást hirdető politikát üzi, mely az óvatosság természetes parancsát jelszónak használja, hogy a merev elzárkózás kisszerűségét elpalástolhassa. Nagy tőkeerejével, hitelével, a cselekvés bátorságával s hivatásának tudatában a város minden gazdasági tényezőjét szolgálja s ezzel nemcsak a maga nagy arányu fejlődését biztosíthatta, de fiatalabb és mozgékony versenytársaival is helyt állott.

A takarékpénztár ezen üzleti politikájának vezető szelleme Varga Ágoston igazgató, a ki immár 40 éve legjelentősebb tényezője e pénzügyintézetnek. Ő legfőbb letéteményesse az intézet iránt megnyilvánult bizalomnak. Koncilians egyénisége, józan ítélete, nagy ember és életismerete, valamint kiváló gyakorlati érzéke az intézet állandóan fellendülő erejének legerősebb támasza.

Ujabban mint munkatársai dr Vojnich Gyula és dr Vermes Gyula helyettes igazgatók vesznek részt az intézet vezetésében s egyéniségük súlyával, személyes nexusaikkal, de egyben eleven üzleti érzékkel előmozdítják a Takarékpénztár és Népbank fejlődését és teljes garanciát nyújtanak arra, hogy ez a nagy bank tényleg nagy bankja maradjon a város közönségének. Nem tökéjének nagyságával, de azzal a bizalommal, amely ez iránt a negyven esztendőnél régebbi intézet iránt mindenkor megnyilvánult.

Szabadkai takarékpénztár és népbank.

Alakult 1869-ben.

Alaptőke: 1,200,000 K.

Tartaléktőkék: 1,259,659.16 K.

Takarékbetét összege: 10,635,020.87 K.

Igazgató:

Varga Ágoston.

Igazgató-helyettesek:

Dr Vermes Gyula Dr Vojnich Gyula.

Jogtanácsos:

Dr Janiga János.

Felügyelő-bizottság:

Dr Gyorgyevich Szredoje,
elnök.

Haverda Mátyás Lichtneckert András
Dr Milkó Izidor Váli Gyula.

Igazgató-tanácsi tagok:

Birkás József	Ohrman Kálmán
Farkas János	Paul György
Halbrohr Adolf	Péics István
Hofmann Máté	Rádics János
Lendvay Antal	Szkenderovits Ferenc
Lyubibratich Kelemen	Sztantics József
Maurer Antal	Sztojkovics Dusan
Megyánszky Szávó	Törley Gyula
Molczer Károly	Vojnich I. (Gáborfi)
	Vojnich Máté.

*

Az alapítás időrendjében Szabadka város második pénzügyintézete a

Kereskedelmi és Iparbank.

Vezetésének szoliditását mi sem bizonyítja jobban annál, hogy a mai súlyos viszonyok között feladata magaslatán áll és üzleti tevékenységét a legerőteljesebben folytatja.

Keletkezését az egykoron ugyyszólván kizárólag mezőgazdasági termelést üző város, kommerciális és ipari terjeszkedésének köszönheti. A kis és középipar a reális vállalkozás minden fajtája erős támaszt nyert ebben az intézetben, melyet méltán felkarol a közönség bizalma. Az intézet fejlődését biztosítja az a modern szellem és sok kitűnő összeköttetés és üzleti éleslátás, melyet Vermes Béla elnökgazgató képvisel és az a nagy tapasztalat, kiváló munkabírási és szakszerűség, melyet Mucsy György ügyvezető-igazgató érvényesít az intézet vezetésében.

*

A Szabadkai Kereskedelmi és Iparbank.

1872-ik évben alakult meg és működését 1872-ik évi december hó 1-én tényleg megkezdte. Az intézet részvénytőkéje 2000 drb egyenként 100 frt névértékű részvényre tényleg befizetett 20000 frt, azaz 400,000 korona.

Tartalékalapja 1912. július hó 30-iki zárlattal: 300000 K — fill.
Betét állománya 2954871 K 44 fill.
Nyugdíj alapja 48320 K — fill.
Ércpénz- és értékpapír állománya 252692 K 72 fill.
Váltótárca állománya 2063244 K 43 fill.
Viszleszámitolt váltó állománya 1208713 K 65 fill.
Összes váltóállománya: 3271958 K 08 fill.
Az üzleti összes tőke: 4964720 K 20 fill.

Osztalék: 1872-ik évtől kezdve — 1887-ik évig bezárólag: 10%, 11%, 9³/₁₀%, 10⁵/₁₀%, 11⁵/₁₀%, 12% és 9% volt.

Az 1888-ik évtől kezdve — bezárólag 1911. évig, tehát 24 éven át — folyton 20 kor., — azaz 10% volt.

Az intézet alapítói és egyszers-
mint igazgatói tagjai
váltak:

Vermes Gábor ur nagybirtokos, elnök.
Freudenberg Márk fakereskedő, alelnök.
Antunovits Lajos nagybirtokos.
Blau Simon kereskedő.
Friedmann Ignác birtokos.
Joó Nándor birtokos.
Kovatsits Ágoston ügyvéd és birtokos.
Polgárovits Alajos főgyimn. tanár és birt.
Sárvi Szabó László iparos.
Dr Schöffler Mór ügyvéd.
Sztujkovist Dömötör kereskedő.

Váli Antal vaskereskedő.
Vojnits Tivadar nyug. postamester, birtokos.
Zelits Máté nagybirtokos.
Dr Zomborsevits Vince orvos és birtokos.

Felügyelő-bizottság:

Kunetz Ignác nagykereskedő.
Mannylovits Szánkó nagybirtokos.
Tauszig Vilmos nagykereskedő.
Obláth Leó könyvkereskedő.
Schnier György tkprt. és népb. pénzt.

A jelenlegi igazgatóság:

Vermes Béla ur elnök.
Sztójkovits Dusan alelnök, kir. keresk. tan.
Dr Dembitz Lajos polgármester helyettes.
Dr Milkó Izidor író.
Mucsy György ügyvezető igazgató.
Ohrmann Kálmán vaskereskedő.
Obláth Náthán nagybirtokos.
Dr Vermes Gyula tkp. és népb. aligazgató.
Dr Vécei Samu ügyvéd.

Felügyelő-bizottság.

Berger Antal rőfőskereskedő.
Kováts Antal tkp. és népbank pénztáros.
Lendvay András birtokos.
Mamuzsics Pál városi mérnök.
Rukavina Nándor főszerkesztő.

Mucsy György, korábban volt városi főszámvévő, az intézet élén mint vezértitkár, utóbb ügyvezető igazgató, 1888. évi március 1-től tehát 25-ik éve működik.

*

Most pedig rátérünk arra az intézetre, mely városunk alapításai között úgy saját tőkének nagyságánál, mint kiterjedt üzleti tevékenységénél fogva elsősorba helyezendő.

A Délvidéki Közgazdasági Bankról

szólunk, mely 20 év előtt 300000 korona tőkével alakult és ma csak alaptőkében ezen összeg tiszteresével rendelkezik. Ez az intézet idejekorán felismerte a nagyobb saját tőkében rejlő erőt, mely növeli az intézet akció képességét, a betétek biztonságát és kritikus időkben is a szabadabb mozgásnak és erő kifejtésnek szilárd anyagi bázisa.

A Közgazdasági bank egyébként az ország vidéki intézetei között ma már oly általánosan felkarolt törlesztéses jelzálogkölcsonök nyújtása, továbbá a birtokfeldarabolási műveletek terén mint uttörő szerepel. Bizvást állíthatjuk, hogy különösen utóbbi tevékenységével, mely az egész délvidékre

kiterjedt, mezőgazdaságunknak, földbirtokosainknak és a kisebb gazdálkodók egész tömegének mérhetetlen hasznára vált. Efajta vállalkozásai, a technikai és pénzügyi lebonyolítás tekintetében is vidéki és fővárosi intézeteink közül nem egynek mintául szolgáltak és nem szabad elhallgatnunk, hogy az intézet invenciózus működése nemzetgazdasági szempontból is általános elismerést érdemel. Az üzletvezetésnek szolid elvei, az a magasabb gazdasági felfogás, mely ezen intézet vezetőségét mindenben irányítja; határozottan igen előkelő helyet biztosít részére, az ország vidéki intézetei között.

A bank egyébként kiterjedt hálózattal rendelkezik a vármegyében, amennyiben több megyebeli intézetet affiliál, Zomborban pedig fiókinézete van. Mint a Generali biztosító intézet képviselője a biztosítás terén is jelentős sikerrel működik.

Ily kiterjedt szervezet, szakszerű, sőt magas nivóju, szigoruan reális és megbízható vezetés mellett, a délvidéki közgazdasági bank további erőteljes fejlődése bizonyára nem fog elmaradni.

A bank egyébként szoros nexusban áll a főváros egyik legtekintélyesebb intézetével, a Magyar Általános Takarékpénztárral, melynek vezető egyéniségei a Közgazdasági Bank igazgatóságában is helyet foglalnak.

A Délvidéki Közgazdasági Bank részvénytőkéje 3.000.000 korona, tartaléktőke 1.200.000 korona, betétek 6.628.952 kor. 25 fill. Váltók 1912-ben 9.021.259 korona 86 fill. jelzálogkölcsonök 18.276.580 kor. 56 fillér. Nyereség 1912-ben 372.836 kor. 36 fill.

*

Városunknak legjelentősebb szövetkezete:

a Szabadkai Takaré- és Hitelintézet.

Megbízható és körültekintő vezetés irányítja a szövetkezetet, mely a kisebb gazdasági existenciák takarékoságából és reális hitelszükségleteinek kielégítéséből nőtt nagyra s kettős misszióját: a takarékoságot fejleszteni s a szükségleteket jól és kedvezően kielégíteni, — kifogástalanul teljesíti. Bizalommal vagyunk az iránt, hogy a szövetkezetünk megmarad ebben a természetes keretében s így szép jövőjét, gyarapodását s kitünő hírét egészen biztosítva látjuk.

A Takaréék és Hitelintézet mint szövetkezet saját palotájában, Jókai-utca 38. sz. a. van. Koronás heti befizetések történnek.

Résztvehetni egykoronás részlettől bármely összegig minden év november 1-én kezdődő 4 éves és május 1-én kezdődő 4¹/₂ éves évtársulatban. Ezen üzletrészek alapszabályszerűleg felmondhatók.

A heti koronás üzletrész a tőkegyűjtés legbiztosabb és legjövödelmezőbb módja és eddigi tapasztalatok szerint tiszta 6 százalékos jövödelmezett, azonkívül legalkalmasabb tartozások törlesztésére is. Az intézet Szabadkán a legrégebb szövetkezet állománya: 13000 üzletrész 1.250,000 K befizetéssel, tartalékai megközelítik a -80,000 koronát és a rendes betétek állománya 1 millió korona.

Foglalkozik a bankszakmába vágó mindenféle üzletekkel és elfogad rendes takarékbetéteket netto 5 %-os kamatozással.

Az intézetnek 1905. óta S z e n e s A r n o i d a vezető igazgatója. Az ő működéséről gyönyörűen beszélnek a következő számadatok, amelyek az intézet fejlődését is mutatják.

1902-ben az üzletrészek száma 1253, 1903-ban 2887, 1904-ben 3775, 1905-ben 4369, majd a következő években: 4336, 4703, 5647, 8423, 9246, 10017, és ma 13000.

A befizetett összegek így nőttek a tiz esztendő alatt:

74,800, 124,058, 384,703, 573,277, 538,796, 505,538, 585,717, 809,439, 1 millió 003,524, 1 millió 173,859 és ma 1 millió 250,000 korona. — A tiz év előtti 53,516 kor. betét ma 1 millió, a 188,760 korona kölcsön állomány ma 2 millió 898,520 korona és végül a 897 korona tartalék ma 80,000 korona.

*

Takarékpénztár és Zálogház Részvénytársaság.

Még husz esztendeje sincs annak, hogy a gazdag Szabadkán megtermett az első zálogház. Két évtized előtt tán nem voltak Szabadkán megszorult szegény emberek, akik elzálogosították nélkülözhető, ideig-óráig főlöleges értéktárgyaikat, kis értékű ingóságait? Bizonyosan voltak husz év előtt is zálogba tevők, de nem volt hatósági ellenőrzés alatt tisztességesen működő zálogház. A j ó s z i v ü gazdagabb szomszédokhoz vitte a megszorult szegény ember a cókókját és egy pengő után alig fizetett többet, mint egy krajcárt — min-

den hétre. A krajcárokat természetesen előre levonta a summából a szomszéd.

1893. év novemberében végre megnyílt az első zálogház. Százezer korona alaptőkével indult meg, de már négy esztendő múlva újabb százezer korona részvényt bocsátott ki, mert működése körét a bank üzletekre is kiterjesztette.

Szivesen fogadta a közönség az újabb kibocsátást is, alig fél év alatt lejegyzték és befizették a második százezer koronát is.

1898-ban a most már Takarékpénztár és Zálogház részvénytársaság név alatt működő intézet vezetésére I l l g e n I g n á c titkárt választották meg, aki a nehézségekkel küzdő pénzügyintézetet és zálogházat fellendítette annyira, hogy ez a pénzügyintézetünk, kiterjesztett üzletkörének minden ágában évről-évre fokozatosan és hatványozottan emelkedett.

A tények, a számok hangosan beszélnek. Ime:

1899-ben váltótárcája 518,970 K 08 fillér, 1900-ban 673,754 K 75 fillér, 1901-ben 745,880 K 07 fillér, 1902-ben majd 800,000 korona, 1903-ban már meghaladja az egy milliót, 1906-ban a két milliót, 1910-ben eléri a három milliót, a múlt évben már a váltótárca összege 3 millió 383,192 korona.

Betét állománya 1899-ben 87,501 K, már a következő évben 255,000 korona, 1901-ben 416,435 korona, 1902-ben meghaladja a fél milliót és már 1904-ben 1 millió 48,631 koronára emelkednek a bank betétei. 1907-ben a másfél milliót haladják meg; 1910-ben 2 millió 217,406 korona és a múlt évben — amikor részvénytőkét 400,000 koronára emelte fel, a betét állomány három millió koronát is jóval felül haladta.

A Takaréék és Zálogház 1899. évben 22,185 K, 1900-ban 28,598 K, 1904-ben közel 40,000 K, 1910-ben 49,513 K, és 1911-ben 54,454 korona tiszta nyereséget mutatott ki.

Az intézet legutóbbi közgyűlésén I l l g e n I g n á c titkárt kiváló érdemei elismeréséül vezérigazgatójának választotta meg.

*

A Szabadkavidéki Önszegélyző Szövetkezet. (Casinó épület.)

Szabadkának ezen az alig néhány év óta működő szövetkezete hivatása magaslatán állva, kis emberekkel szemben való coulans eljárásával a közönség körében olyan fokú bizalomra tett szert, hogy rövidesen a város

egyik legelőkelőbb szövetkezeti pénzügyintézetévé fejlődik. Befizetett törzstőkéi majd 1 milliót tesznek ki. Foglalkozik minden pénzügyintézeti művelettel, elfogad betéteket 5, 5 $\frac{1}{2}$ % kamatozással. 4 éves csoportjaira 1 koronás üzletrészek bármikor korlátlan számban jegyvezetők. A Dordrecht életbiztosító társaság főügynöksége.

A rendkívül szépen fejlődő szövetkezetet Krausz Lenke cégvezető titkár vezeti.

*

Szabadka pénzügyintézetéről így sorra megemlékezve, nem mehetünk el szó nélkül azon intézet mellett, mely ugyan nem a mi talajunkból nőtt, de fiókjával, a szabadkai pénzügyvilág nagy tényezőjeként szerepel.

A Magyar Általános Hitelbank

az ország egyik legelső intézetének itteni fiókjáról kívánunk említést tenni. A fővárosi intézetek vidéki fiókjait az illető városok közönsége sok esetben nem jó szemmel nézi. Ne kutassunk annak okai után, de állapítsuk meg hamarosan, hogy itt Szabadkán melegebb a viszony a fiók és publikum között. Ebben nemcsak a Magyar általános hitelbank fair üzleti politikájának van érdeme, hanem az itteni fiók főnökének is, aki a város szülöttje és sok kitűnő kvalitásánál fogva nem csak nagyon tisztelt, de egyenesen igen kedvelt egyéniség. A szakemberek azt mondják, hogy Jakobcsics kitűnő

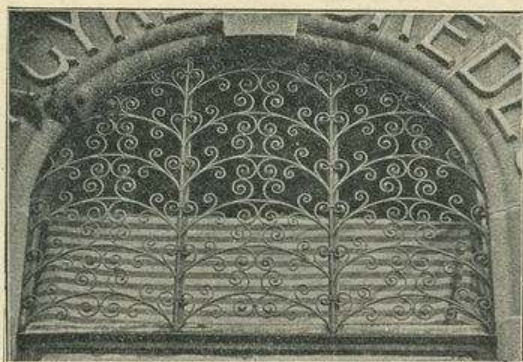
főnök; mindnyájan tudjuk, hogy egyik sokra becsült vezető tagja közéletünknek, elegáns és korrekt, külsejében, modorában és tetteiben egyaránt.

A vezetése alatt álló fiók nagyszerű prosperálásában igen nagy érdemei vannak és általánosan tudott dolog, hogy a fiók súlyos pénzügyviszonyok között példás előzékenységet tanúsított összeköttetéseiével szemben, amit nálunk, ahol a jó időkben oly bőkezű és olcsóbb kamattételektől csepegő nagy intézeteink rosszabb időkben hanyathomlok restringálnak: nem árt külön aláhuzni.

A fiók új palotája — szemben a városházával most épült fel és impozáns hirdetője a Magyar Általános Hitelbank itteni pozíciójának, de egyúttal bizonyosága annak az előzékenységnek, melyet az országnak ez a hatalmas intézete Szabadka városa iránt tanúsít.

A Magyar Általános Hitelbank alapított 1867-ben. Igazgatóságának elnökévé a múlt év végén elhalt gróf Zichy Nándor helyébe gróf Cziráky Antal vbt. választott meg. Vezérigazgatója baranyavári Ullmann Adolf főrendiházi tag. Befizetett alaptőkéje ezidő szerint 80 millió. Tartalékalapjai 56 millió. Szabadkai fiók alapítási éve 1905. A szabadkai fiók, amelynek területébe egész Bácsmege és Szeremség van beosztva, átlag évi 500 millió korona forgalmat ér el.

GRADSKA BIBLIOTEKA
SUBOTICA

Ablakrács

KERESKEDŐK

Taussig Vilmos r.-t. kézműáru és divatüzlete

A városház földszintjén, mint már más helyen említettük, a város tágas, modern üzlethelyiségeket létesített, melyeket szabadkai kereskedőknek adott bérbe. A nevezetesebbek a következők:

Taussig Vilmos kézműáru és divatkereskedés. 1874-ben vette át Taussig Vilmos, (a cég mostani fejének atyja) az 1854-ben alapított Eisenstäd-

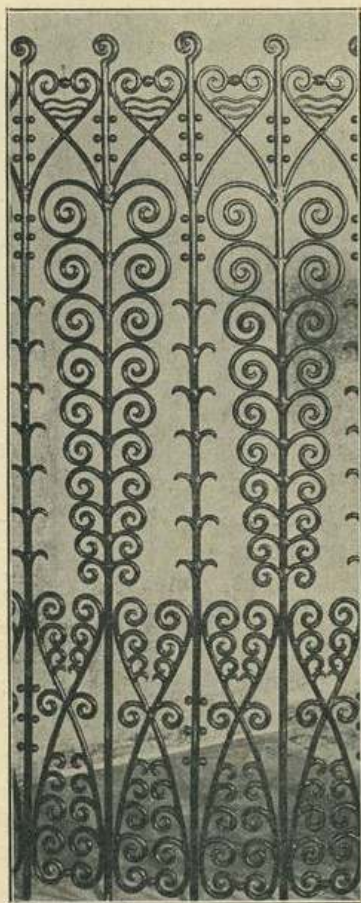
ter István és fia üzletét. Haláláig (1906. május) vezette a közben nagyforgalmúvá fejlődött kereskedést. 1904-ben belépett társnak fia, dr. Taussig Izsó, ki diplomás ügyvéd s mint ilyen, praktizált is. 1911-ig mint egyéni cég vezetett, egy évvel ezelőtt 600,000 korona alaptőkével részvénytársasággá alakult át. A modern, nagyszabású anyauzlet mellett női konfekció-üzletet is

tart fenn. A részvénytársaság élén igazgatói minőségben a következők foglalnak helyet: elnök: dr Taussig Izsó, aki egyúttal a cég vezérigazgatói állását tölti be, társelnök: maróti Fürst László, igazgatósági tagok: Martos Ignác, a Cartonnyomó ipar r.-t. igazgatója, Lányi Mór, a Délvidéki Közgazdasági bank elnöke, Perjéssy László, szegedi kereskedelmi és iparkamarai titkár és Heizler Vilmos, a szabadkai Leszámitoló bank igazgatója.

Az átalakulás óta a cég nagybani for-

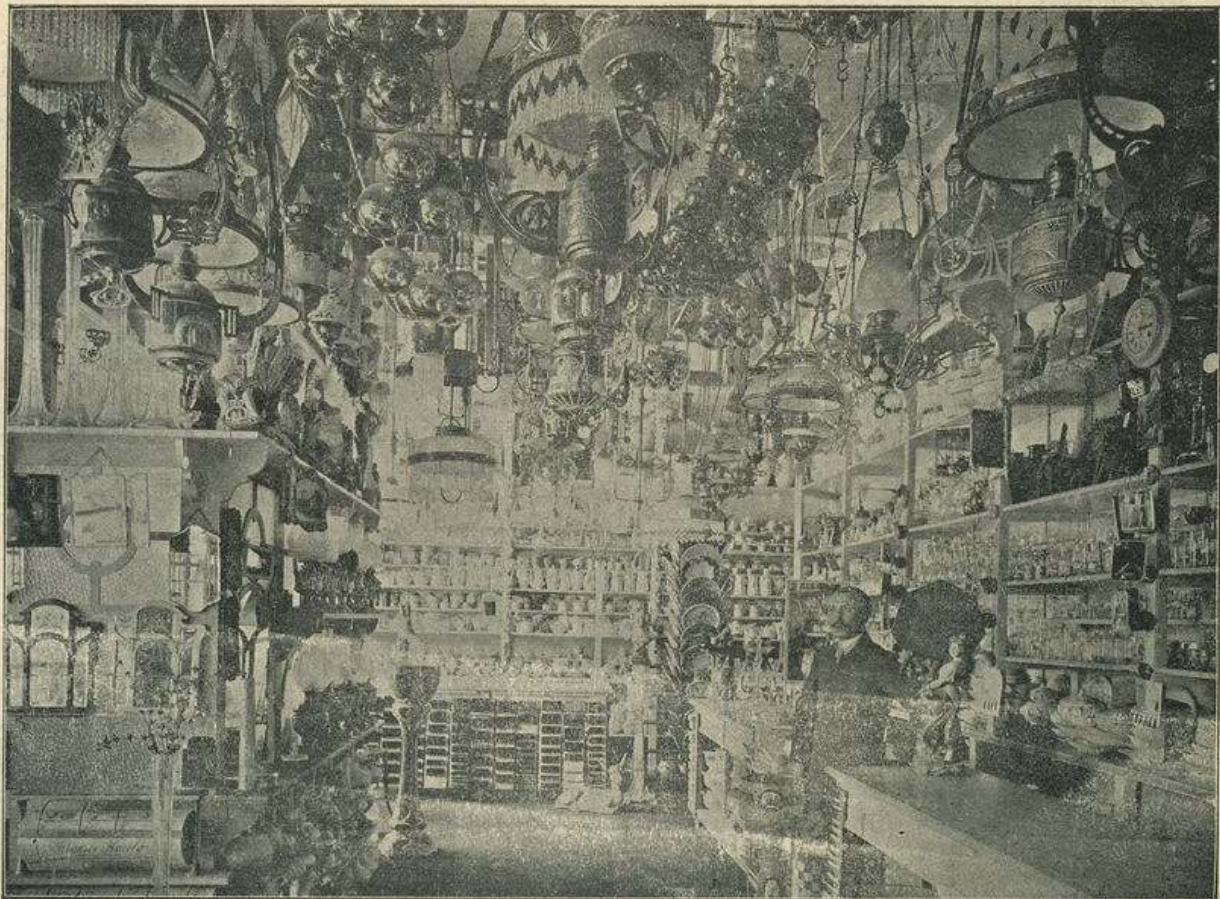
galma csaknem megkétszereződött és detail forgalma is óriási módon fellendült. Üzletköre kiterjedt egész Délmagyarországra, valamint Horvát- és Szlavonországra is.

A cég specialitása a híres bunyevác-se-lyem. Ezt a nagy bacsikai textil-cikket francia gyárak készítik, még pedig a Taussig-cég minta- és szindiszponálása után. Ebből az üzletből számos kiváló segéd került ki és azt lehet mondani, hogy a legtöbb szabadkai kézműáru üzlet tulajdonosa Taussig-tanítvány.

Kandallórács

Készítette Krompecher Sámuel

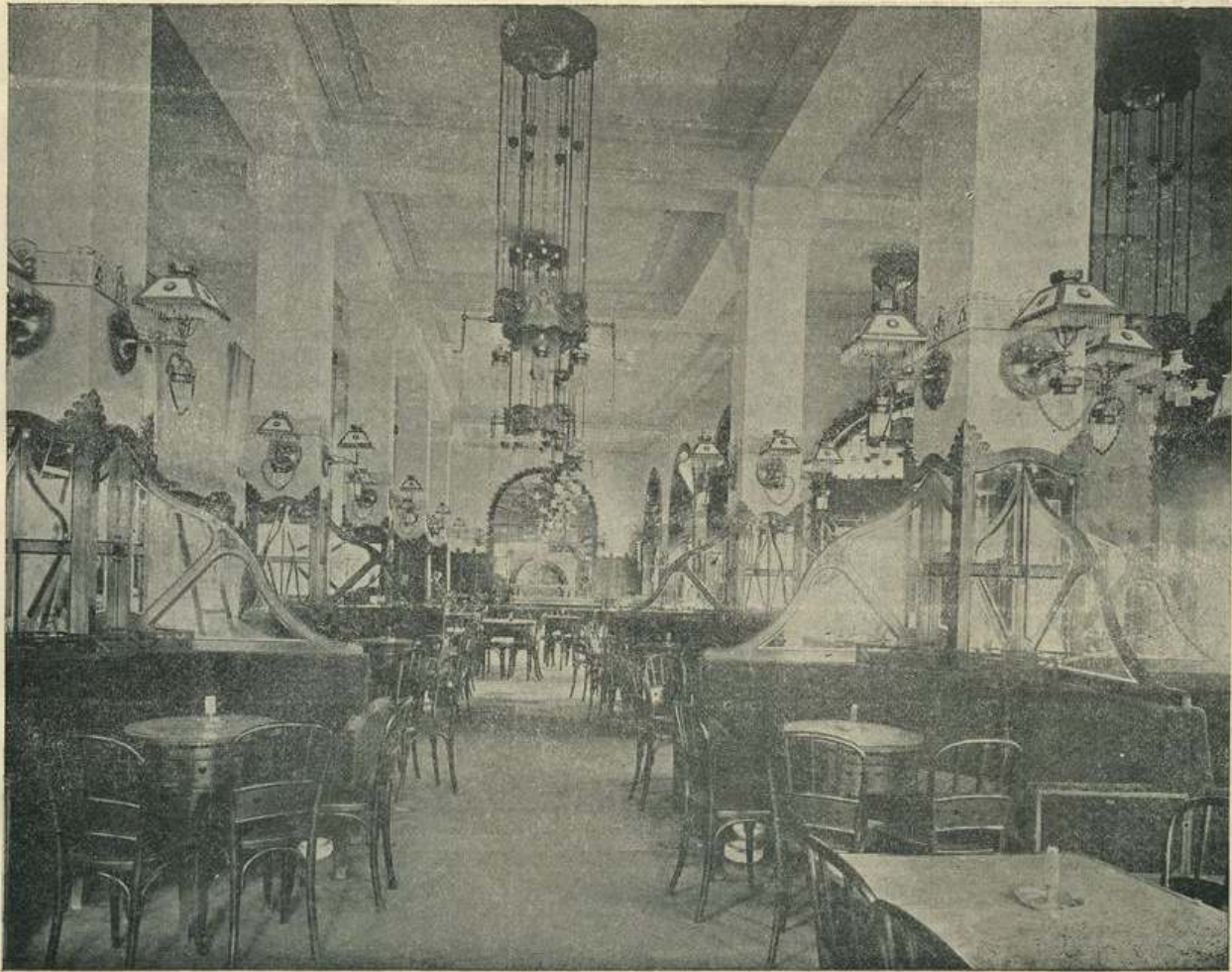

Krauser Károly üveg- és porcellánkereskedése

K r a u s e r Károly, Bácsmegeye legnagyobb üveg- és porcellán kereskedője. 1879-ben alapította üzletét, mint üvegező és képkeretező mester és azóta maga vezeti. Modern kereskedő, üveg- és diszmű árukban, villamoslámpákban óriási választék. Nagyobb üvegezési vállalatai: a főgimnázium, a pelicsi új szálló és a legtöbb szabadkai középület. Állandó vevőköre van, mely teljes bizalommal fordul hozzá. A mai igazán nagyvárosi mintára berendezett fényes üzlet áruit a legelső világcégektől szerzi be és a legtöbb nagy világcégeknek kizárólag nála van évek, sőt évtizedek óta lerakata. Így a következő

Karlsbad melletti porcellángyáraknak: Haas és Czyzek Schlaggenwald, — Graf Thim Klösterle, — Fischer és Mieg Pirkenhammer. A bécsi Ditmar R. lámpa- és fémárugyárnak, — Arthur Krupp bendorfi fémáru gyárából van az evőeszköz és asztali felszerelések dus raktára. Az Első magyar üvegyár r.-t. szállítja a csiszolt és vésett üvegtárgyakat és Kossuch János körmöcbányai majolikagyárából valók az üzlet kirataiban méltán feltűnő vázák és egyéb majolika remek. Személyzetével közmondásosan konciliáns, alkalmazottai közül nem egy több mint 15 éve szolgálja üzletét.

Sztipics Márk városi kávéháza

Szabadka legnagyobb, legdiszesebb kávéháza. Tulajdonosa Sztipics Márk, sokáig kereskedő volt, a városháza építéskor határozta el magát, hogy kávéházat nyit. Helyiségét Hoffmann Sándor tervei nyomán rendezte be Hoffmann Mihály ösmert cég a modern kávéházipar vívmányainak fölhasz-

nálásával. Előzékeny és figyelmes kiszolgálással, mindenre kiterjedő gondoskodásával elérte Sztipics, hogy kávéháza, melynek évi rezsije meghaladja a 60,000 koronát, rövid idő alatt a szabadkai előkelő közönség kedvenc találkozóheije lett.

Wachsmann Jenő drogueriája

Szabadka korzójának, főutcájának, a villamos ivlámpákkal megvilágított Kossuth-utcának legszebb üzlete a Wachsmann Jenő drogueriája. Ragyogó fehér üzletbe rendezés, aranyozott diszitással.

Wachsmann Jenő okleveles gyógyszerész, Bécsben és Budapesten végezte egyetemi tanulmányait. Gyakorlaton Budapesten és külföldön volt.

1896-ban jött Wachsmann Jenő Szabadkára, a hol megvette az Órangyalhoz címzett gyógyszerért.

1902-ben nyílt Szabadkán az első drogueria. Kevés tőkével. Talán inkább illatszer-tár volt az abban az időben.

Am 1906-ban átvette azt Wachsmann Jenő és most már minden idejét ennek a gyönyörűen átalakított, teljesen berendezett és felszerelt drogueriának szentelte, szaktudásával, munkaképességével azt annyira fejlesztette, hogy az ma nemcsak Szabadka, de egész Délmagyarország egyik legjelentősebb drogua üzlete.

A szabadkai és bácskai előkelő közönség a legnagyobb és méltán megérdemelt előszeretettel keresi fel ezt a fényes üzletet.

Wachsmann drogueriája gyártja a már közismert Petrolin hajszeszt és Márta-krémet, ezeket az egész országban elterjedt, kedvelt kozmetikai cikkeket.

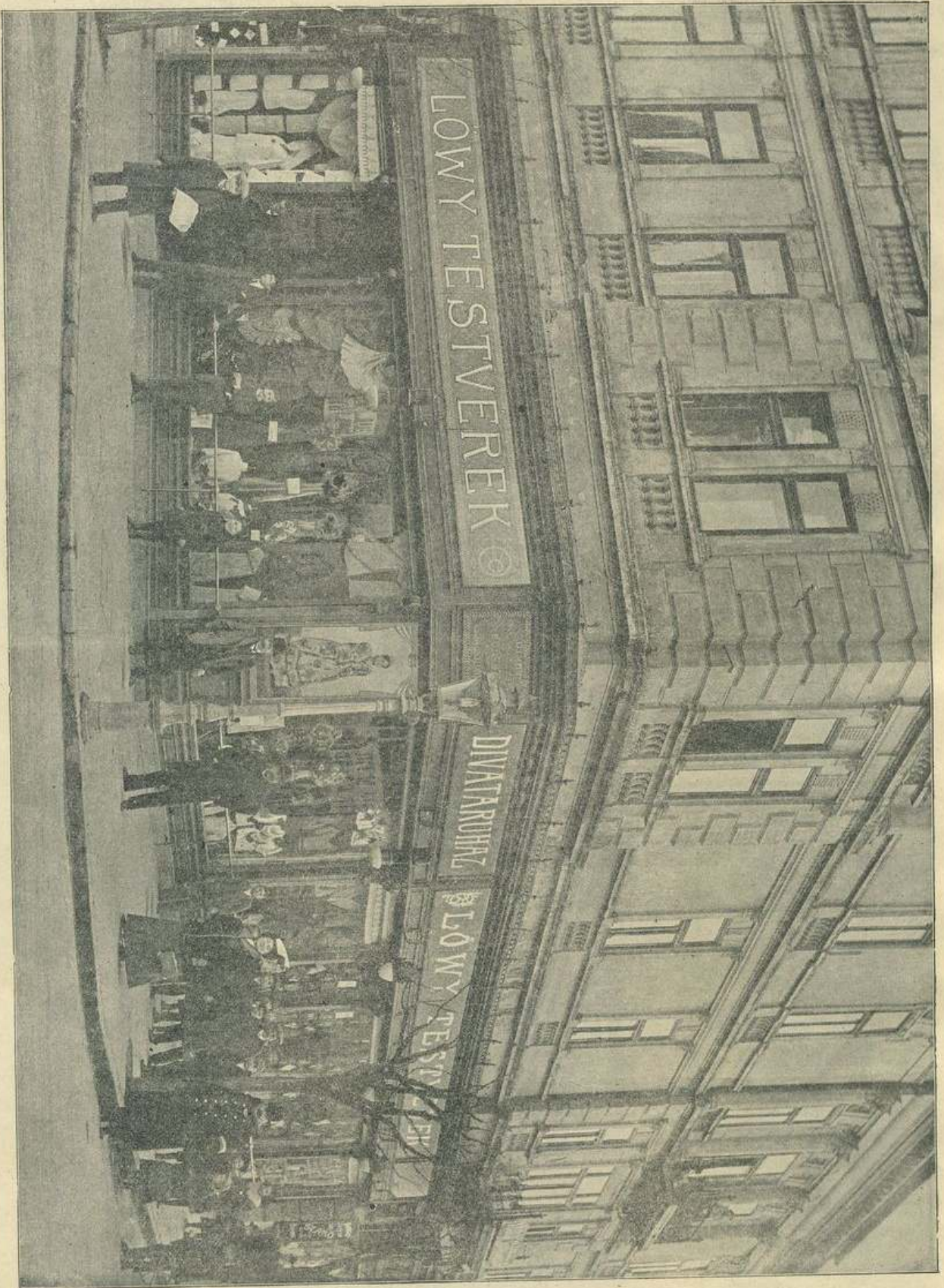
Wagner Ferenc fehérnemű és szövöttáru üzlete

**GRADSKA BIBLIOTEKA
SUBOTICA**

Wagner Ferencz fehérnemű és szövöttáru üzlete 1889. óta áll fenn. Óriási választékot tart férfi- és női kelengyékben, magakészítette gyönyörű fehérneműekben,

rövid, szövött és kötött árukban. Fehérnemű üzlete hosszú ideig egyedül állott a bácskai piacon, de ma is az első e nemben.

Löwy Testvérek divatruháza

Löwy Testvérek, cégtulajdonos Löwy Simon. Szabadka főterén a Vermes-palota főtérei és Deák-utcai nagy frontját foglalja el ez a minden tekintetben modern, fényes áruház.

Löwy Testvérek (Simon és Manó) 1892. évben alapították üzletüket. Ők voltak az elsők, akik Szabadka piacán nagy portalét, tükrös nagy kirakatokat építettek és üzletük kézműárúit, divatcikkeit, selymeit vilamos ivlámpák világlátása mellett mutatták be a fejlődő város gazdag közönségének.

A cég egyik tagja, Löwy Manó néhány év előtt az árván maradt bajai Reich Bernát cég nagy kézműáru üzletet vette át és azóta Löwy Testvérek üzletét az egyedüli cég tulajdonos: Löwy Simon vezeti.

Löwy Simon minden évben — tavasszal és ősszel — külföldre utazik, a nagy külföldi áruházak legújabb divatcikkeit hozza magával és a cég havonként díszes divatlapot ad ki és bocsát díjtalanul vevőközönsége rendelkezésére.

A Löwy Testvérek cégnél állandóan raktáron vannak a legújabb bel- és külföldi női divatszövetek, alkalmi és utcai ruhákra való francia selymek, kész keletgye osztályokban csakis elsőrendű modelldarabok találhatóak.

Raktáron tart szőnyeget, függönyöket, ággyterítőket, asztalneműeket, kész angol aljakat és bluzokat.

GRADSKA BIBLIOTEKA
SUBOTICA

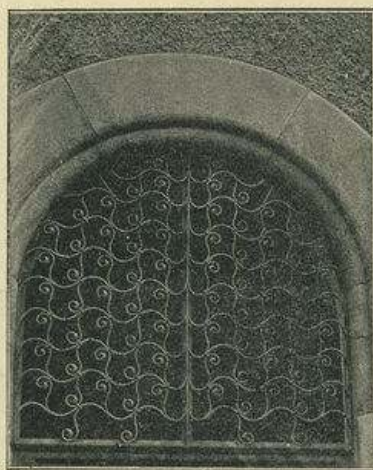

Nagy Ferenc cipészüzlete

Tizanhat év előtt nyitotta meg Szabadkán műhelyét és üzletét a Nemzeti Kaszinó épületében. A szabadkai előkelő közönség csakhamar felismerte Nagy Ferencben a szolid és izléses munkák szállítóját, üzlete évről-évre nagyobbodott, megrendelői száma gyarapodott, úgy, hogy az új város-

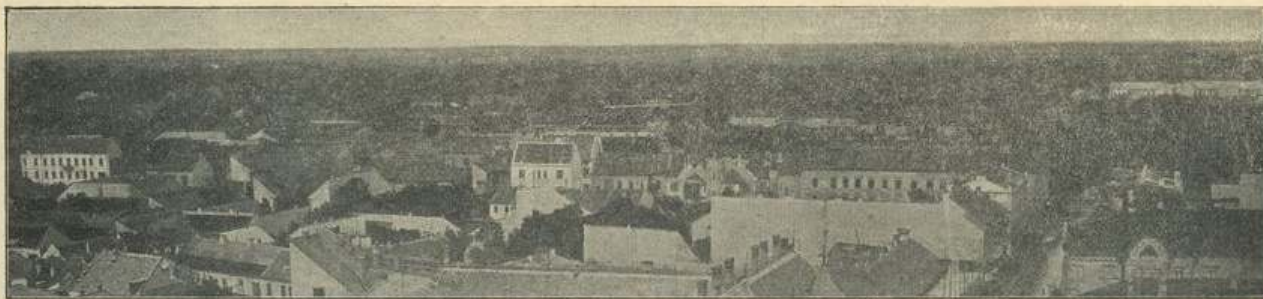
háza felépítésével ebben a palotában egyik legszebb üzlethelyiséget bérlí.

Nagy Ferencet az országos iparegyesület is kitüntette, ipari jelességeért az egyesületi dísz érmet adta neki, aki különben több kiállításon is kitüntetésekben részesült.

Ablakrács

AZ ELSŐ ÜLÉS

ELSŐ ÜLÉS AZ ÚJ TANÁCSTEREMBEN

Az országra szóló fölavató ünnepségeknek intim beharangozója volt a városi tanács augusztus 14-iki ülése. Ekkor gyült össze először a magisztrátus az új, diszes tanácssteremben. Az elnöklő polgármester meleg szavakkal üdvözölte a tanácsot a fölemelő alkalomból és a főjegyző hosszabb szónoklatban válaszolt neki. De mindezeknél szebb és méltóbb megnyitója volt az ünnepi tanácskozásnak az az indítvány, melyet dr. Biró Károly polgármester a napirend első pontja gyanánt terjesztett elő. Távolálló előtt talán megszokott formalitásnak tűnhetnék fel az, hogy a hatalmon levő polgármester elődje arcképének megfestését indítványozza. De aki csak egy kicsit ismeri Szabadka utolsó két évtizedének történetét, az többet fog látni ebben egy udvariassági gesztusnál.

Tíz éve polgármester Biró Károly és tíz éve annak, hogy Mamuzsich Lázár, ez a markáns és jelentékeny közéleti férfi, keserű visszavonultságban tölti lázas munkához, politikai tevékenységhez szokott napjait. Ádáz harc előzte meg a dolgok ilyen alakulását. A harcban Biró Károly győzött: mint az ellenzék vezére, megbuktatta Mamuzsichot. A hosszú, személyes küzdelem nyomot hagyott a küzdők lelkében. Ma is mint ellenfelek állnak egymással a győző és a legyőzött.

Az idő azonban a szenvedélyeket is elaltatja. Szabadka közvéleménye épp mostanában értékeli újra Mamuzsich Lázár közéleti működését. Annál stilszerűbb és alkalomszerűbb Biró Károly indítványa, mely

elismerést és békülékenységet fejez ki egyben.

A tanács megértette Biró Károly nemes intencióját és egyhangu lelkesedéssel tette magáévá a szenzációs indítványt.

*

Tíz óra tájt vonultak be a tanácsstagok az új ülésterembe, melyet egy ajtó választ el a közgyűlési díszteremtől. Gyönyörű, magyaros faragású faburkolat díszíti a falakat és a mennyezetet. Nagyon szépek a burkolatba komponált könyvszekrények és a tanácsosok karosszékei. Hatalmas patkóasztal körül foglaltak helyet a tanács tagjai, kik csaknem teljes számban jelentek meg. Ott voltak: dr. Biró Károly polgármester elnök, dr. Vojnics Ferenc főjegyző, dr. Hoffmann Kálmán pénzügyi tanácsnok, Frankl István főmérnök, Váli Gyula építész, Balázs Piri Kálmán főszámvevő, dr. Brenner József t. b. főügyész, továbbá a referensek közül: Czuczy Emil, Strassburger Izidor v. mérnökök, dr. Krizse József rendőrkapitány és dr. Fehér Sándor tanácsjegyző.

A polgármester megnyitván az ülést, napirend előtt a következő beszédet mondotta:

Tekintetes Tanács!

Amidőn ebben a helyiségben az első tanácsülést ezennel megnyitom, nem tehetem, hogy a város közigazgatási életében oly nagyjelentőségű ezen mozzanatról néhány szóval meg ne emlékezzem.

A mai nap — talán másoknak is — de nekünk bizonyára örömmünneünk, mert vég-

telen öröm tölti el a mi lelkünket, hogy a város közönségének valóban imponáló áldozatkészségéből a város összpolgárságát oly közvetlenül és egyetemlegesen érdeklő tanácskozásaink színhelye összhangba kerül azzal a magasztos céllal, amelyet szolgálni hivatva vagyunk.

Ha templomba lépünk, a lelki felemelkedés érzése hatja át lelkünket még akkor is, ha nem mélyedünk az istenség gondolatába, már maga a környezet szinte önkéntelenül is áhitatra gerjeszt s az istenség eszméjével való foglalkozásra készítet; valami hasonló felemelő érzés tölti el az én lelkemet is ehelyütt.

E terembe lépve, szinte önkéntelenül terelődik gondolataink azon magasztos hivatás felé, amelynek szolgálatába szegődünk.

Lelki szemeinkkel itt látjuk tolongani e város derék polgárságát, amint sietve jönnek, hogy ügyes-bajos dolgaikban utbaigazítást, atyai jótanácsokat kérjenek és kapjanak, megjelenik lelki szemeink előtt a fejlődő, az előretörő szép város, amely a polgárság anyagi és szellemi jólétét és haladását szolgáló intézmények létesítését sürgeti, — egy sokat beszélő terem lett a mi tanácskozásaink színhelye!

Lelkem ilyen gondolatokkal eltelve a Magasságbelihez száll azzal a forró fohászszal: legyen őrtálló e terem ajtajánál, hogy önös érdekek ide soha be ne férkőzhessenek, irányítsa és erősítse a benne tanácskozók lekét mindenha a köz javának előmozdítására!

A polgármester beszédére dr V o j n i c s Ferenc főjegyző a következő szónoklattal válaszolt:

Engedje meg a polgármester ur, hogy ezeket a hangulatos szép szavakat, amelyekkel a városi tanácsnak ezen diszes helyiségében tartott első ülését megnyitni és ezzel bennünket megtisztelni méltóztatott, a városi tanács nevében megköszönjem. Talán természetesnek fogja találni, de nekünk jól esik külön is hangsúlyozni, hogy azok az emelkedett érzések és gondolatok, amelyek ezen ünnepélyes órában a polgármester urnak lelkét eltölti, a mi kebleinket is áthatják és fogva tartják. Készséggel adunk annak is kifejezést, hogy amilyen mértékben szükségesnek ítéltük annakidején, hogy a közigazgatás az ő régi, szűk és mindenképpen alkalmatlan kereteiből kiemeltessék, épp

olyan mértékben érezzük mindannyian, hogy ezen nem csak új, de minden vonatkozásában megfelelő és modern, hanem egyuttal művészi elhelyezés a mi kötelességeinket jelentékeny mértékben fokozta.

De úgy érezzük, hogy feladataink és kötelességeink más oldalról is megnövekedtek. A közigazgatás már régebben kilépett azokból a szűkös kereteből, amelyek között feladatát csak a törvények egyszerű végrehajtásában, a rendeletek és a szabályok betartásában látta. Ezen szűkös kereteket messze meghaladva, hivatalos órákkal nem mérhetően, a közigazgatás valódi működési körét ma abban ismerjük föl, hogy kezét állandóan az élet lüktető pulzusán tartva, annak fejlődését folyton figyelemmel tartsa, a fejlődés természetes utjait egyengesse, a rendelkezésre álló erőket fejlessze s a fejlődés fokozása érdekében folyton új és új erőket állítson harcvonalba.

Ezek a megnövekedett kötelességek különösen reánk, városi tisztviselőkre hárulnak azóta, a mióta kétségtelenné vált, hogy a magyar nemzeti állam további kiépítésének sulypontja a vármegyéktől a városokra átsuszott.

A magyar városok a fejlődésnek eddig még soha nem észlelt erős sodrába jutottak. Hogy ebben a rohamos fejlődési folyamatban Szabadka az erők milyen gazdaságos fölhasználásával, mennyi sikert tud magának kivívni s ezzel a magyar városok között eddig elfoglalt pozícióját milyen mértékben tudja megtartani és fokozni, úgy érezzük, hogy nem a legkisebb mértékben függ azoktól, akik ezen asztal körül helyet foglalhatnak.

Mélyen átérezzük a felelősségnek ezt a nagy mértékét s amikor erőink igénytelen voltával szemben feladatainknak nemcsak nagyságát és szépségeit, hanem egyuttal nehézségeit is látjuk s a jövőben mégis bizalommal tekintünk, ezt csak abban a tudatban tesszük, hogy polgármesterünkben nemcsak a város providentiális fejét, hanem egyuttal a mi jóakaratu támogatónkat, biztos kézzel vezetőnk is tisztelhetjük.

Kérjük is a Mindenhatót, áldjon meg Téged erővel és egészséggel és ihlesse meg szellemed abban az alkotó munkában, a melynek önzetlen és egyedüli célja: virágzóvá tenni e várost, egészségben erőssé, szellemi javakban gazdaggá, anyagiakban bővelkedővé tenni annak minden lakóját.

Feladataink közvetlen körét abban látjuk, hogy felismerve és átértve a Te nemes intencióidat, azok lehető megvalósulását előmozdítani törekedjünk. És légy meggyőződve róla, hogy amikor ezen új és díszes keretek között munkánk továbbviteléhez lelkesedéssel hozzáfogunk, erős bennünk az elhatározás, szorgalmunkat és kitartásunkat a jelzett irányban fokozni és minden erőnket szülővárosunk szolgálatában gyümölcsöztetni.

Ismételt kifejezést adva Irányodban érzett feltétlen bizalmunknak, biztosítunk Téged arról, hogy szerencsésnek és boldognak érezzük magunkat, hogy Neked munkatársaid, korszakos munkádnak pedig részesei lehetünk.

A nagy éljenzéssel fogadott ünnepi beszédek után következett az ülés szenzációja, a polgármester indítványa.

Itt adjuk az ülés jegyzőkönyvének erre az indítványra vonatkozó kivonatát:

19109. szám. tan. 1912.

Dr Biró Károly kir. tanácsos, polgármester indítványozta, hogy a városi székház tanácstermében a város volt polgármestereinek arcképei elhelyeztessenek, minthogy pedig elődének, Mamuzsich Lázár nyugalmazott polgármesternek az arcképe eddig még megfestve nincs, az a tanácsterem részére megfestessék.

HATÁROZAT:

A városi tanács az új városi székház tanácstermében tartott első ülés első tárgyaként előterjesztett ezen indítványt általános helyesléssel fogadva, azt egyhangu határozatra emelte.

A határozat végrehajtásával Váli Gyula építész bizta meg. Mamuzsich Lázár nyugalm. polgármester urat pedig ezen határozatról tiszteletteljesen értesítvén, fölkéri, hogy a kép sikere érdekében a nála jelentkezendő festőművésznek rendelkezésére álljan szíveskedjék.

Szabadkán, 1912. évi augusztus hó 14-én tartott tanácsülésből.

Kiadta: dr F e h é r Sándor, s. k. jegyző.

SZABADKA VÁROS TISZTIKARA

Névsort közlünk itt. Szabadka város tisztviselőinek névsorát. Azokat, akik élükön a város polgármesterével, becsületes munkával dolgoznak a jövő nagy Szabadkáért. Felemlítjük azoknak a neveit is, akik 1908-ban még a régi városházában dolgoztak, de akik ma már vagy nyugdíjasok vagy örökre elpihentek.

N é v	GRADSKA BIBLIOTEKA SUBOTICA	1908	Á l l á s	1912
— Antúnovics Andor		tanácsnok		nyugdíjazva
— Antúnovics Simon		adótsízt		adótsízt
Balogh Károly		főlevéltárnok		főlevéltárnok
— Dr Bólights József		tanácsnok		nyugdíjazva
Balázs P. Kálmán		számtízt		főszámvevő
Birkás Lajos		adótsízt		adótsízt
Dr Brenner József		alügyész		alügyész
Dr Bíró Károly		polgármester		polgármester
Dr Dembitz Lajos		főügyész		h. polgármester
— Dúlits A. Jenő		h. polgármester		meghalt
— Dúlits Máté		földkönyv-nyilvántartó		földkönyv-nyilvántartó
Deli Ferencz		számtízt		számtízt
— Dimitrievics Bogdán		házi-pénztárnok		házi-pénztárnok.
Dózsai Ferencz		adótsízt		adótsízt
Dr Dobó Árpád		aljegyző		aljegyző
Frankl István		főmérnök		főmérnök
— Gabrics Vincze		gazd. felügyelő		gazd. felügyelő
Gáli Adolf		mérnök		nyugdíjazva
Horváth Ödön		kiadó		kiadó
Hubai Gyula		írnok		meghalt
Honkó István		könyomdász		könyomdász
Dr Hoffmann Kálmán		aljegyző		tanácsnok
Hegedűs János		tanácsnok		nyugdíjazva
Hegedűs István		II. földkönyv-nyilvántartó		II. földkönyv-nyilvántartó
Husztai Ferencz		írnok		rendőrbiztos
Dr Hoffmann József		közig. gyakornok		aljegyző
Jandek Mátyás		adó-pénztárnok		adó-pénztárnok
— Jaramazovics Géza		írnok		írnok
— Kúlights Alajos		írnok		írnok
— Kolonits Károly		aljegyző		aljegyző
— Kopúnovics Károly		írnok		írnok
— Kuluncsics Jakab		írnok		írnok
— Krnyajszki Bogdán		számtízt		nyugdíjazva
— Kopunovics Ferencz		írnok		meghalt

N é v

Á l l á s

1908

1912

N é v	1908	1912
Kuluncsics Simon	kézb. hiv. vezető	kézb. hiv. vezető
Kovácsévics Demeter	adóellenőr	meghalt
Kubatovics Jakab	adótiszt	adótiszt
Krizse József	alkapitány	alkapitány
Kovács O. Lajos	írnok	írnok
Kiss Endre	adótiszt	adótiszt
Kuluncsics Illés	v. gazda	v. gazda
Karácsonyi Árpád	allevéltárnok	allevéltárnok
Dr Kozla András	irodaigazgató	irodaigazgató
Létmányi Miklós	ellenőr	ellenőr
Lovas Mátyás	adóellenőr	nyugdíjazva
Lyubibratich Kelemen	tanácsnok	tanácsnok
Letovác Dezső	adótiszt	adótiszt
Mikosevics Antal	jegyző	jegyző
lovag Martyn Albert	számtiszt	pénztártiszt
Milossin Ignác	számvizsgáló	számvizsgáló
Magyar Imre	adótiszt	lemondott
Nedelkovics Miladin	adótiszt	adótiszt
Ognyanov Milán	adótiszt	meghalt
Pajor Kornél	adófőtiszt	meghalt
Pörtics János	árv. ülnök	árv. ülnök
Pinkovics Antal	közgyám	közgyám
Péics Albert	írnok	írnok
Páncsics Fülöp	írnok	kap. iktató
Pokornik Antal	díjnok	írnok
Rómics Pál	közgyám	közgyám
Rizsányi János	adótiszt	adótiszt
Sinkó Antal	írnok	írnok
Szudárovics József	adótiszt	nyugdíjazva
Szárics János	számtiszt	számtiszt
Schön Manó	írnok	írnok
Sztípics Bódog	számtiszt	számtiszt
Simonyi Géza	díjnok	írnok
Szárics Tamás	adótiszt	adótiszt
Sztanics Béla	írnok	tan. iktató
Sztípics Péter	közleg. felügyelő	közleg. felügyelő
Schwimmer Izidor	díjnok	írnok
Tikviczki István	szállásbiztos	szállásbiztos
Tillmann Zoltán	főszámvevő	nyugdíjazva
Váli Gyula	mérnök	mérnök
Véber Frigyes	írnok	írnok
Wenzel Lajos	alszámvevő	nyugdíjazva
Vojnics Andor	számtiszt	számvizsgáló
Dr Vojnics Dezső	árv. ülnök	árv. ülnök
Dr Vojnics Ferencz	főjegyző	főjegyző
Völgyi Péter	alszámvevő	alszámvevő
Vujkovics L. Boldizsár	számvizsgáló	meghalt
Vujkovics Cz. Benedek	írnok	hordóhitelesítő
Dr Völgyi János	II. aljegyző	I. aljegyző
Mérey Andor	közig. gyakornok	lemondott
Laudancsek Tamás	írnok	írnok
Dr Vinkler Imre	közig. gyakornok	közig. gyakornok
Ij. Lányi Ernő	közig. gyakornok	lemondott
Gombos Antal	számtiszt	számtiszt

N é v	1908	Á l l á s	1912
Malagurszki Albert	irnok		irnok
Sárcsevics Miklós	adótsiszt		adótsiszt
Merkovics István	adótsiszt		adótsiszt
Kántor Rezső	számtiszt		számtiszt
Piúkovic Antal	adótsiszt		adótsiszt
Pertics József	irnok		marh. járb. veze ő
Vukov József	irnok		adótsiszt
Csóvic Márk	végrehajtó		végrehajtó
Gaál Imre	r. biztos		r. biztos
Govorkovics Aladár	vásárbiztos		vásárbiztos
Gönczöl Balázs	kap. iktató		meghalt
Kopunovic Máté	várnagy		meghalt
Király József	r. biztos		meghalt
Kollár Géza	r. biztos		meghalt
László Géza	r. kapitány		r. kapitány
Lendvay János	r. biztos		r. biztos
Molnár Jenő	irnok		irnok
Pocskay Gerő	r. biztos		r. biztos
Pertics Ernő	r. kapitány		r. kapitány
Piukovics István	r. kapitány		r. kapitány
Szalay Mátyás	r. főkapitány		r. főkapitány
Sztipics Albert	r. biztos		r. biztos
Takács János	kap. igtató		nyugdíjazva
Tikviczki István	irnok		irnok
Vojnics Béla	r. kapitány		meghalt
Vidákovics Márk	r. biztos		r. biztos
Weisz Miksa	irnok		meghalt
Polyákovics János	r. biztos		r. biztos
Simókovics Virgil	r. biztos		r. biztos
Vukmanov S. János	irnok		irnok
Hótya Károly	állatorvos		állatorvos
Vujkovics Cz. Márton	vágóhídi felügyelő		vágóhídi felügyelő
Dr Barta Antal	ker. orvos		ker. orvos
Dr Blum László	trach. orvos		trach. orvos
Dr Chimbir Pál	ker. orvos		ker. orvos
Dr Goroda Gyula	ker. orvos		ker. orvos
Dr Havas Dezső	ker. orvos		ker. orvos
Dr Heisler Jakab	ker. orvos		ker. orvos
Karsai Valér	állatorvos		állatorvos
Dr Löwy József	ker. orvos		ker. orvos
Dr Mezei Izsó	ker. orvos		ker. orvos
Mukics Aladár	állatorvos		állatorvos
Dr Mukics Aurél	ker. orvos		ker. orvos
Dr Novák József	ker. orvos		ker. orvos
Szabados Béla	állatorvos		állatorvos
Dr Vécsei János	ker. orvos		ker. orvos
Milassin Andor	tűzoltóparancsnok		tűzoltóparancsnok

1909—1912. évben megválasztott és kinevezett tisztviselők.

Dr Günther József t. főorvos,	— Párics István irnok,
Prokesch Imre vegyész,	— Sárcsevics Ferencz irnok,
— Orcsics Szilveszter irnok,	— Csóvic Jakab adótsiszt,
— Mánics Dániel irnok,	— Vukov Ferencz adótsiszt,

Gergely József aljegyző,
Gulyás György adófőnök,
— Dr Hajdú Vojnics József főügyész,
— Czuczai Emil gépészmérnök,
— Majláth István irodatiszt,
— Horváczi Lukács irnok,
— Kolonics Béla állatorvos,
— Polyákovics József adóellenőr,
— Vidákovics János adótiszt,
— Scultéty László számtiszt,

Orosz Sándor számtiszt,
Wáhl Rudolf közig. gyakornok,
Fejes Péter joggyakornok,
Mérth István irnok,
— Markovics György irnok,
— Gönczöl Péter számtiszt,
— Mamuzsics István adótiszt,
— Fehér Sándor fogalmazó,
— Mamuzsics Pál mérnök,
— Varga József irnok.

